

บทที่ 2

กรอบแนวคิดและการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสาระสำคัญของงานวิจัยที่มีการเผยแพร่ทั้งที่พิมพ์เป็นเล่ม เป็นเอกสาร แผ่นพับ รวมทั้งสาระความรู้ที่เป็นข้อมูลเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต โดยได้ศึกษาอย่างหลากหลายครอบคลุมสาระที่เป็นเนื้อหาของงานวิจัยนี้ โดยละเอียด ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน ตรงประเด็นผู้วิจัยจึงใคร่นำเสนอข้อมูลสารสนเทศต่างๆ ตามลำดับ ดังนี้

2.1 แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ว่าด้วยการพัฒนาประเทศ

2.2 แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียง

2.3 พระบรมราโชวาท (บางองค์) ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจการทำงานของการดำรงชีวิตของประชาชนไทย

2.4 การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินกิจการต่างๆ ในสังคมไทย และวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชน

2.5 การจัดการกิจการธุรกิจ

2.6 การประกอบการ

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ว่าด้วยการพัฒนาประเทศ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ มีพระราชอัธยาศัย และพระราชจริยาวัตรอันงดงาม มั่นคงในทศพิธราชธรรม ตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ในวันที่ 9 มิถุนายน 2549 พระองค์ได้ทรงถือว่า ทุกข์สุขของราษฎรเป็นประดุจดังทุกข์สุขของพระองค์เอง ได้ทรงริเริ่มคิดค้น โครงการต่างๆ ตามพระราชดำริเป็นจำนวนมากกว่า 3,000 โครงการเพื่อช่วยให้ประชาชนชาวไทยและผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายได้น้อมนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาประเทศไทยอย่างต่อเนื่องสมกับพระราชปณิธานที่ได้ทรงพระราชทานเป็นพระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พุทธศักราช 2493 ความว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

จากพระปฐมบรมราชโองการดังกล่าว พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขทั่วทั้งแผ่นดินไทย (สำนักงานสภาพัฒนาการศ. 2544 : 11) โดยมีแนวพระราชดำริอันเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศหลายประการดังที่สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ได้บันทึกสรุปไว้ดังนี้ (สำนักงาน กปร. 2542 : 12 – 18)

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น เกิดจากพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถในการที่ได้ทรงคิดค้น คัดแปลง ปรับปรุง และแก้ไขให้โครงการต่างๆ ปฏิบัติไปได้โดยง่ายไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน สอดคล้องกับความเป็นจริงโดยส่วนรวมของธรรมชาติพระองค์ทรงได้โปรดที่จะทำสิ่งยากให้กลายเป็นสิ่งง่าย ทำสิ่งที่สลับซับซ้อนให้เข้าใจได้ง่ายโดย ใช้หลักการแก้ปัญหาด้วยการใช้ทวิสัยแห่งธรรมชาติเป็นแนวทางหลักการทำให้ง่าย (Simplicity) จึงเป็นหลักคิดอันสำคัญในการทำงานพัฒนาทุกเรื่องตามพระราชดำริของพระองค์ นอกจากหลักการทำให้ง่ายแล้ว หลักการนำความรู้จริงในความเป็นไปแห่งธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาใช้ในการแก้ปัญหาก็เป็นแนวทางอีกแนวทางหนึ่งในพระราชดำริอันเกี่ยวกับการพัฒนาแนวพระราชดำริการใช้ความจริงตามธรรมชาติมาใช้มีตัวอย่างเช่น การนำน้ำดีขับไล่ น้ำเสีย การใช้ฝักตบชวาดูดซับสิ่งสกปรกในน้ำเสียนั้นคือ พระราชดำรัสว่า “ใช้ธรรมชาติปราบธรรมชาติ” กล่าวคือฝักตบชวาเป็นของไม่ดี จึงใช้ไปปราบน้ำเสีย ผลที่ได้คือ น้ำดีกลายเป็น “ธรรม” ต่อไป จะเห็นได้ว่าวิธีการทำงานของพัฒนาตามแนวพระราชดำริก็คือ การใช้ “สติ” และ “ปัญญา” ผสมผสานเข้ากับ “การจัดการ” เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาให้หมดไป (สำนักงาน กปร. 2542 : 14)

แนวความคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษน่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ การมุ่งเน้นให้ผลการดำเนินงานนั้นตกถึงมือประชาชน โดยตรงเป็นสำคัญ ดังนั้นในเรื่องแรกการพัฒนาจึงเน้นไปที่การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าก่อน ในประเทศไทยนั้นแนวทางการพัฒนาจึงเริ่มที่ “การพออยู่ พอกิน” และในขณะที่เดียวกันก็ปูทางพื้นฐานไปสู่ความ “อยู่ดี กินดี” ในอนาคตก็จะก้าวไปสู่ความ “มั่งมีศรีสุข” ต่อไป การทำงานพัฒนาตามทฤษฎีนี้จึงเน้นผลสำเร็จไปที่การ “คุ้มค่า” มากกว่าการ “คุ้มทุน” ดังที่เคยมีพระราชดำรัสว่า “ขาดทุนคือกำไร” (Our loss is our gain) หมายถึงว่าการที่ฝ่ายรัฐบาลลงทุนไปแล้วประชาชนอยู่ดีมีสุข นั่นคือกำไรที่ไม่ต้องคิดความคุ้มทุนเพราะความสุขของประชาชนเป็นความคุ้มค่าในตัวอยู่แล้ว

แนวความคิดและทฤษฎีการพัฒนาดังกล่าวนี้ มีลักษณะของการ “ไม่ติดตำรา” กล่าวคือ จะสร้างแนวทางและความรู้ โดยการอนุโลมตามสภาพร่างแห่งธรรมชาติเป็นหลักไม่ผูกมัดตนเอง กับเทคโนโลยีหรือวิทยาการที่แข็งตัว แต่จะยืดหยุ่นตามสภาพความเป็นจริงของสังคมไทย

หลักคิดที่สำคัญประการหนึ่งของแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ คือ การสร้างความรู้รักสามัคคี และการร่วมแรงร่วมมือนำใจกันทำงาน โดยปรับตัว ให้เข้ากันและกันให้ได้ ลดข้อขัดแย้งของแต่ละคนแต่ละหน่วยงานลง ซึ่งนำมาสู่รูปแบบใหม่ของการ “บริหารแบบรวมจุดเดียว” หรือการบริหารแบบเบ็ดเสร็จ (One stop service)

กล่าวโดยสรุปจะพบว่าแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราชานั้น มีหลักการสำคัญที่พึงยึดถือและปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

- (1) ยึดหลักความเป็นธรรม
- (2) ทำสิ่งยากให้ง่าย
- (3) ใช้ความรู้จริง อิงธรรมชาติ พัฒนั่งยืน
- (4) ใช้สติปัญญา ผสมผสานกับการจัดการที่ดี
- (5) เริ่มต้นจากการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า (โดยให้พอดี พออยู่ พอกินก่อน แล้วจึงพัฒนาไปสู่ความเจริญขั้นตอนต่อไป)
- (6) ถือว่าความสุขคือกำไร เน้นที่ความคุ้มค่า มากกว่าคุ้มทุน
- (7) ยืดหยุ่นไม่ติดตำรา หรือเทคโนโลยีที่แข็งกระด้าง แต่โอนอ่อน ผ่อนตามธรรมชาติ และสภาพอันเป็นจริง
- (8) พัฒนาแบบพึ่งตนเองแบบค่อยเป็นค่อยไป

ตัวอย่างกิจกรรมและโครงการต่างๆ ที่ทรงมีพระราชดำริให้ปฏิบัติจนได้ผลดีมีหลายโครงการ เช่น

- น้ำดีไล่น้ำเสีย
- แก่งลิ่งคิน
- 4 น้ำ 3 รส
- ป่าสามอย่าง ประโยชน์สี่อย่าง
- ปลุกป่าแบบไม่ปลุก
- ขาดทุนคือกำไร
- ทฤษฎีใหม่
- โครงการแก้มลิง
- เศรษฐกิจพอเพียง
- ศูนย์การศึกษาเพื่อการพัฒนา (ต่าง ๆ)

หลักการของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ในการดำเนินการตามแนวพระราชดำริให้บรรลุวัตถุประสงค์ควรจะได้ดำเนินการโดยมีหลักการสำคัญๆ ดังนี้คือ

1) การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นอยู่เสมอว่าโครงการของพระองค์นั้นเป็นโครงการที่มุ่งช่วยเหลือเร่งแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ที่ราษฎรกำลังประสบอยู่พระองค์ทรงมีพระราชดำริถึงความจำเป็นที่ว่า

“ถ้าปวดหัวคิดอะไรไม่ออก เป็นอย่างนั้นต้องแก้ไขอาการปวดหัวนี้ก่อน แต่ปวดหัวใช้ยาแก้ปวด... หรือยาอะไรก็ตามแก้ปวดหัว มันไม่ได้แก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อนเพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่คิดได้แล้ว อีกอย่างก็คือแบบ Macro นี้ เขาจะทำแบบรีอูทั้งหมดฉันไม่เห็นด้วย อย่างบ้านคนอยู่เราบอกบ้านนี้มันผุดตรง โน้นตรงนี้ ไม่คุ้มที่จะไปซ่อม... เอาตกลงรีอูบ้านนี้ระเบิดเลย เราจะไปอยู่ที่ไหน ไม่มีที่อยู่ ก็ต้องค้าเสียบก่อนแล้วค่อยๆ คูดรงนี้ยังพออยู่ได้... ไปรีอูตรงห้องโน้นแล้วค่อยๆ สร้างแล้วมารีอูตรงห้องนี้... วิธีทำจะต้องค่อยๆ ทำ จะไประเบิดหมดไม่ได้”

2) การพัฒนาต้องเป็นไปตามขั้นตอนตามลำดับความจำเป็นประหยัด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นการพัฒนาที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในรูปแบบลักษณะการพึ่งตนเอง ทรงใช้คำว่า “ระเบิดจากข้างใน” หมายความว่า การเร่งช่วยให้เขตชุมชนหมู่บ้านมีความพร้อมเข้มแข็งเสียก่อนแล้วจึงค่อยๆ ขยายออกสู่สังคมภายนอก คือต้องเตรียมความพร้อมให้สังคมที่มีขนาดเล็กๆ เสียก่อน ดังแนวพระราชดำริสของพระองค์ท่านความว่า

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดถูกต้องตามหลักวิธีการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควรแล้ว และปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้”

3) การพึ่งตนเอง ขั้นตอนนี้ก็คือนุ่งเน้นการพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ได้ในสังคมตามสภาพและสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ดังพระราชดำริสตอนหนึ่งซึ่งจะขออันเชิญมา ณ ที่นี้คือ

“การเข้าใจถึงสถานการณ์ของผู้ที่เราจะช่วยเหลือนั้นจำเป็นที่สุดคือการช่วยเหลือให้เขาได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้รับตามความจำเป็นอย่างเหมาะสมจะเป็นการช่วยเหลือที่ได้พอดีที่สุด เพราะฉะนั้นในการช่วยเหลือแต่ละครั้งแต่ละกรณีจำเป็นที่เราจะพิจารณาถึงความต้องการและความจำเป็นก่อนและทำความเข้าใจกับผู้ที่เราจะช่วยให้เข้าใจด้วยว่าเขาอยู่ในฐานะอย่างสมควรที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างไรเพียงใด อีกประการหนึ่ง ในการช่วยเหลือนั้นควรยึดหลักสำคัญว่าเราจะช่วยเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป”

4) การส่งเสริมความรู้และเทคนิควิชาการสมัยใหม่ที่เหมาะสม สิ่งที่ชาวชนบทขาดแคลนและเป็นความต้องการก็คือความรู้ในการทำมาหากิน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงจำเป็นต้องสร้างตัวอย่างของความสำนึกและสามารถนำไปปฏิบัติได้เอง พระองค์จึงพระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้ง “ศูนย์การศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ขึ้นในทุกภูมิภาคของประเทศเพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาทดลองวิจัยและแสวงหาความรู้เทคนิควิชาการสมัยใหม่เพื่อที่ราษฎรได้รับและสามารถนำไปดำเนินการเองได้ และเป็นวิธีการที่ประหยัดเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมกับการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนั้นๆ

5) การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมา นั้น มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นประเด็นสำคัญ จึงส่งผลทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากมาย และฟุ่มเฟือย โดยมีได้มีวิธีการหรือขั้นตอนการฟื้นฟูทรัพยากรเหล่านั้นให้กลับมาสู่สภาพเดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าการพัฒนาเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติมีผลโดยตรงกับการพัฒนาการเกษตรทรงมุ่งเน้นให้มีการพัฒนาและอนุรักษ์ในระยะยาวเพื่อเป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศต่อไป

พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่งในการทำนุบำรุงปรับปรุงสภาพของทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ เช่น ป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำและการประมง โดยการเน้นให้ราษฎรรู้จักการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างประหยัด และเกิดประโยชน์สูงสุด ถูกต้องตามหลักวิชาการเพื่อประโยชน์ในระยะยาวซึ่งเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง

6) การส่งเสริมและการปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่มีการเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (ปี 2530 – 2534) ปรากฏว่ามีการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจอย่างมากเน้นให้ประเทศไทยเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการเป็นหลักส่งผลทำให้สังคมไทยเริ่มเปลี่ยนจากสังคมชนบทสู่สังคมเมืองมากขึ้น ความเจริญส่วนใหญ่ปรากฏตามเมืองหลักๆ ในภูมิภาคต่างๆ รอบกรุงเทพมหานคร ผลกระทบที่ติดตามมาก็คือปัญหาสิ่งแวดล้อมในส่วนต่างๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังนั้น การดำเนินงาน

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจึงเกิดขึ้น โดยมุ่งเน้นเพื่อแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการกำจัดน้ำเสียในเขตกรุงเทพมหานครและในเมืองหลักในต่างจังหวัดด้วย

จากแนวคิดทฤษฎีในการพัฒนารวมทั้งแนวปฏิบัติตามพระราชดำริดังกล่าวได้กล่าวมาทั้งหมดนั้น สำนักงานกปร. ได้สรุปวิธีการการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเอง (Self Reliance) ตามแนวพระราชดำริที่ทรงปฏิบัติกับการพัฒนาเกษตรกรไว้ดังนี้ (สำนักงาน กปร. 2542 : 252 – 257)

- 1) ทรงยึดหลักที่ไม่ใช้วิธีการสั่งการให้ปฏิบัติตาม (ใครชอบก็ทำ)
- 2) ทรงเน้นให้พึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญ
- 3) ทรงใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 4) ทรงใช้หลักประชาธิปไตยในการดำเนินการ
- 5) ทรงยึดหลักสภาพของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการดำเนินงาน
- 6) ให้มีการสร้างความเข้มแข็ง สร้างความแข็งแรงให้ชุมชนโดยการสร้าง

โครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต

7) ส่งเสริมการสร้าง “ความรู้” ให้แก่ประชาชนชาวชนบท กล่าวคือต้องรู้เท่าทันเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ และพยายามใช้ให้เหมาะสมพอดี

8) ให้ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและเข้าถึงชาวชนบทอย่างแท้จริงในทางปฏิบัติจริงกับเกษตรกร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้เทคนิควิธีต่างๆ เช่น การรวมกลุ่มประชาชนเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนในชนบท การส่งเสริมโดยการกระตุ้นผู้นำชุมชนให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนา ส่งเสริมการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองโดยทำแบบค่อยเป็นค่อยไป

2.2 แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชพระราชว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชพระราชว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียง มีจุดเริ่มต้นจากพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 ได้ทรงเน้นความสำคัญของการพัฒนาประเทศซึ่งจะต้องเน้นการสร้างพื้นฐาน คือ “ความพอมีพอกินพอใช้” ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยวิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการและในวาระก่อนวันเฉลิมพระชนมพรรษาวันที่ 4 ธันวาคม 2517 ณ ศาลาดุสิดาลัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสแก่ผู้เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล ทรงเน้น “พอมีพอกิน” อีกครั้งหนึ่ง จึงนับได้ว่า คำว่า “พอมีพอกิน” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในปี

พ.ศ. 2517 นั้นคือที่มาของคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ใช้เป็นวิสัยทัศน์ ในการวางแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน (อภิชัย พันธเสน 2546 : 1)

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัส ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อน วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน ทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้อง มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้ง ภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ใน การนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้อง เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุก ระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วย ความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลก ภายนอกได้เป็นอย่างดี

ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ได้ให้ข้อมูลว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียงได้ ดังนี้ (สุเมธ ตันติเวชกุล 2549 : 12) พระเจ้าอยู่หัวทรงบอกให้ พอดี เศรษฐกิจพอเพียงคือความพอดี ความพอดีดังกล่าวนี้ มีอยู่ 5 ประการคือ

- 1) สร้างความพอดีให้เกิดขึ้นกับจิตใจให้ได้ก่อน ใจเราต้องไม่มุ่งไปสู่ด้านใดด้านหนึ่ง ระดับจิตใจเราต้องอยู่ในความพอดี เอื้ออาทรต่อกันมีความพอดีด้านจิตใจ
- 2) ความพอดีในด้านสังคม นั่นคือต้องรู้จักสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ รอบข้าง เราให้เกิดความพอดีขึ้นมา
- 3) ความพอดีด้านเศรษฐกิจ หมายถึงการรู้จักพอ อยู่อย่างไรอยู่อย่างนั้น ไม่ต้องไปกู้ หนี้ยืมสินจากผู้อื่นช่วยตัวเองได้แค่ไหนเอาแค่นั้น ไม่ต้องขวนขวายหาหนี้สินมาเพิ่มวัตถุ อันจะ นำไปสู่ความไม่สมดุล เพราะเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักสมดุลเป็นสำคัญ
- 4) ความพอดีทางเทคโนโลยี ต้องใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมไม่ล้ำหลัง แต่ก็ไม่ใช่ล้ำ หน้าจนเกินกำลังของตน เทคโนโลยีที่นำมาใช้ต้องสอดคล้องและพอกับตัวเรา

5) ความพอดีทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือต้องรู้จักธรรมชาติของทรัพยากรและต้องรู้จักใช้พอดีไม่ใช่แบบทิ้งๆ ขว้างๆ ใช้ทรัพยากรไปแล้วควรรู้ค่ารู้จักประหยัด เช่น ควรใช้ผ้าเช็ดหน้า (ที่เป็นผ้า) ดีกว่าการใช้กระดาษทิชชู เพราะใช้แล้วต้องทิ้งไป แต่ผ้าเช็ดหน้าเมื่อผ่านกระบวนการทำความสะอาดแล้วก็สามารถนำมาใช้ใหม่ได้

นอกจากนี้ สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 : 98 – 100) ยังได้อธิบายต่อไปอีกว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในทั้งที่ต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมทุกชั้นตอน

หลักแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

ภาพที่ 6 : แสดงแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) มีว่า การกระทำใดๆ ให้มีความพอเพียง หมายถึงทำพอประมาณด้วยเหตุผล การพัฒนาต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอนต้องสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเพื่อให้สามารถเผชิญและอยู่รอดจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ต้องมีความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำเอาวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกๆ ขั้นตอนต้องเสริมสร้างให้คนไทยมีพื้นฐานทางจิตใจไปในทางสำนึกในคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม ต้องดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ นอกจากนั้นยังต้องสร้างความสมดุลพร้อมที่จะเผชิญและยอมรับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ (สุเมธ ตันติเวชกุล 2549 : 115 – 116)

โสภณ สุภาพงษ์ (2542 : 49) ได้อธิบายถึงการเป็นอยู่อย่างพอดีของประชาชนในครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ว่าการเป็นอยู่อย่างพอดีหรือมีความพอ หมายถึง การมีสติรู้ถึงความจริงใจเป็นอย่างไรแล้วใช้ชีวิตให้เหมาะสมกับความจริงนั้น ความพอเหมาะนี้ไม่เท่ากันทุกคนแตกต่างกันไปตามสังคม ตามบุคคล เราจะบังคับอย่างนั้นอย่างนี้

ไม่ได้ แต่เราต้องมีสติรู้ตัวตลอดเวลาว่าเราทำอย่างพหุเหมาะแก่กับสังคมตรงนั้น เราต้องเคารพกันด้วยความดี เพราะฉะนั้น ความพหุเหมาะจึงสำคัญและต้องเริ่มที่จิตใจเราต้องกลับไปถึงความพหุเหมาะในใจของเราก่อน การมีชีวิตอย่างพหุดีประกอบด้วยสิ่งต่างๆ หลายๆ เรื่อง ถ้าเราฝืนมันมากเราก็ขัดแย้ง แล้วเราจะทุกข์แต่เราต้องมีสติทุกครั้งว่าสิ่งใดเป็นความจริง สิ่งใดเป็นเรื่องลวง สิ่งใดเป็นเรื่องการยกยอถ้ารับหมกก็ลืมตัว ถ้าเราตามสังคมมากเราก็จะไม่เป็นตัวของตัวเอง ที่ว่า พหุ ก็คือพหุเหมาะแก่กับคนคนนั้น พหุเหมาะแก่กับสังคมชนิดนั้น

วุฒิชัย มูลศิลป์ (มปป : 437 – 438) ได้กล่าวถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชว่าด้วยเรื่องของเศรษฐกิจไว้ว่าเศรษฐกิจหลักของประเทศไทยขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรมแต่ละเกษตรกรซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศต้องมีชีวิตอยู่อย่างลำบากทั้งจากปัญหาขาดแคลนน้ำ ปัญหาไม่มีที่ดินทำกินหรือมีไม่เพียงพอ ปัญหาความยากจน ฯลฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับรู้ถึงปัญหาของเกษตรกรอย่างลึกซึ้งจึงทรงพระราชทานแนวพระราชดำริต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรเกี่ยวกับปัญหาด้านเศรษฐกิจได้ พระราชทานพระราชดำริเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” โดยทรงให้แนวคิดที่ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นระบบเศรษฐกิจของไทยแต่เดิมที่มีลักษณะเป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง และสามารถยังชีพอยู่ได้ โดยเน้นให้การทำกิจการต่างๆ อย่างเหมาะสมกับอัตภาพ รอบคอบ อย่าทำอะไรเกินตัว ทรงเรียกว่าเป็น “เศรษฐกิจพอเพียง” ทรงแนะนำให้เกษตรกรปฏิบัติควบคู่ไปกับแนวคิดทฤษฎีใหม่ สาระสำคัญอันเป็นเนื้อหาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้มาจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานบุคคลที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ความตอนหนึ่งว่า

“การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินหมายความว่า อิ่มชูตัวเองได้ให้มีพอกเพียงพอกับตัวเอง

....ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่ให้ตัวเองสำหรับครอบครัว อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...

...สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของเศรษฐกิจแบบค้าขาย ภาษาฝรั่งเรียกว่า Trade Economy ไม่ใช่แบบพอเพียง ซึ่งฝรั่งเรียก Self Sufficient Economy ถ้าเราทำแบบไหนที่ทำได้ คือเศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตนเอง เราก็อยู่ได้ไม่ต้องเดือดร้อน...

...ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้จะไม่ถึงครึ่ง อาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็จะสามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องใช้เวลา ไม่ใช่ง่าย ๆ โดยมากคนที่ใจร้อนเพราะเดือดร้อน แต่ว่าถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ก็จะสามารถที่จะแก้ไขได้...”

แนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนี้ เป็นหลักที่ประชาชนยึดถือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่เน้นความพอเพียง ซึ่งได้รับการนำไปปฏิบัติอย่างกว้างขวาง ส่วนในภาครัฐบาลนั้นเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการพัฒนาประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไป เน้นการใช้ทรัพยากรภายในประเทศ และมุ่งเน้นพัฒนาภาคเกษตรกรรมให้มากขึ้นเพราะเป็นพื้นฐานเศรษฐกิจของประเทศ

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (เมษายน 2543) ได้เสนอสาระสำคัญเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในเอกสารในการประชุม “วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับเศรษฐกิจพอเพียง” โดยประมวลถ้อยแถลงจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งได้พระราชทานในโอกาสต่างๆ ดังต่อไปนี้

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน “ทางสายกลาง” โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

“เศรษฐกิจพอเพียง” หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุสังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

สาระสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วันที่ 4 ธันวาคม 2540 สรุปลงได้ดังนี้ (<http://www.thaitopic.com/mag/econ/suff.htm>)

“คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก. ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอมีพอกิน . พอมีพอกินนี้ ถ้าใครได้มาอยู่ที่นี้ ในกาลานี้ เมื่อ ๒๐ ๒๔ ปี เมื่อปี ๒๕๑๗ ถึง ๒๕๔๑ นี้ ก็ ๒๔ ปี ไร่ใหม่. วันนั้นได้พูดว่าเราควรจะทำปฏิบัติให้พอมีพอกิน. พอมีพอกินนี้ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง . ถ้าแต่ละคนพอมีพอกิน ก็ใช้ได้. ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี และประเทศไทยเวลานั้น ก็เริ่มจะไม่พอมีพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย. สมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัยนี้ชักจะไม่พอมีพอกิน. จึงต้องมีนโยบายที่จะทำเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อที่จะให้ทุกคนมีพอเพียงได้. ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ. แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ้งเฟ้อ แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ. อันนี้ก็เป็นความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจ หรือระบบพอเพียง. เมื่อปีที่แล้วตอนที่พูดพอเพียง แปลในใจ แล้วก็ได้พูดออกมาด้วยว่าจะแปลเป็น Self-sufficiency (พึ่งตนเอง) ถึงได้บอกว่าพอเพียงแก่ตนเอง แต่ความจริงเศรษฐกิจพอเพียงนี้ กว้างขวางกว่า Self-sufficiency. คือ Self-sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรที่มีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่นอยู่ได้ด้วยตนเอง (พึ่งตนเอง)... .. แต่พอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่าพอก็เพียงพอ เพียงนี้ก็พอดังนั้นเอง. คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย. ถ้าทุกประเทศมีความคิด - อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ - มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข. พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น. ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง.... ถ้า (หากต้องการเบียดเบียน) อย่างนั้นก็เดือดร้อนกันแน่ เพราะว่าอึดอัด จะทำให้ทะเลาะกัน. เมื่อมีการทะเลาะกัน ก็ไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย.... จากการทะเลาะด้วยวาจาก็กลายเป็นการทะเลาะด้วยกาย ซึ่งในที่สุดก็นำมาสู่ความเสียหาย เสียหายแก่ผู้ที่เป็นตัวละครทั้งสองคน. ถ้าเป็นหมูก็เลยเป็นการตีกันอย่างรุนแรงได้ ซึ่งจะทำให้คนอื่นอีกมากเดือดร้อน.... ฉะนั้น ความพอเพียงนี้ก็แปลว่า ความพอประมาณและความมีเหตุผล”

จะเห็นได้ว่าพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ท่านได้ให้ไว้อย่างครอบคลุม รวมทั้งได้ ทรงมีพระวินิจฉัยด้วยว่าสาเหตุของวิกฤติเศรษฐกิจเกิดจากความโลภเป็นหลัก ทำให้เกิดความคิดเบียดเบียนและเดือดร้อนกันไปทั่ว นี่จึงเป็นที่มาสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สรุปออกมานี้ มีความคล้ายคลึงกับแนวคิดที่มีการแพร่หลายในสังคมไทยก่อนหน้านั้นคือสันติประชาธรรมของป๋วย อึ๊งภากรณ์ และธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ แต่เน้นไปทางด้านจิตใจมากกว่ารูปธรรมด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมี

เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธของ อี.เอฟ. ชูเมกเกอร์ ที่เน้นเรื่องความพอเพียงทางเทคโนโลยีในระบบการผลิตที่ให้ความสำคัญต่อคนมากกว่าผลผลิต หรือแม้แต่แนวคิดของมหาตมะ กานธีในหนังสือ “คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน” ที่เน้นความพอเพียงในระดับชุมชน

สรุปสาระสำคัญของแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงจากข้อมูลทั้งหลายที่นำเสนอไปแล้ว จะพบว่าเศรษฐกิจพอเพียงมีสาระสำคัญดังนี้

1) เศรษฐกิจพอเพียง คือ การวางเส้นทางของชีวิตตัวเอง ตั้งวิถีชีวิตให้เป็นวิถีชีวิตแบบไทยๆ คือชีวิตที่เรียบง่าย ธรรมดา เดินสายกลาง พึ่งตนเอง เป็นหลักสำคัญ

คำว่า “พอ” ที่พระเจ้าอยู่หัวทรงบอกอยู่เสมอคือ ความสามารถที่ทุกคน ต้องกำหนดเส้นความพอให้กับตนเองให้ได้และยึดเส้นนั้นไว้เป็นมาตรฐานของตนเอง (สุเมธ ดันติเวชกุล 2549 : 66 – 67)

2) พระบรมราโชบายเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” นี้มีหัวใจของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 หลัก + 2 เงื่อนไข คือ 3 หลักได้แก่ 1) เดินสายกลาง 2) ใช้เหตุผล 3) มีภูมิคุ้มกันตนเอง ควบคู่ไปกับ 2 เงื่อนไข คือ 1) มีคุณธรรม 2) มีความรู้ (ที.คมกฤต, 2548 : ปกใน)

3) “พื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงคือความไม่โลภ” (อภิชัย พันธเสน 2546 : 27)

4) เศรษฐกิจพอเพียงคือ การดำรงชีวิตในความพอคมีชีวิตใหม่ คือหวนกลับมาใช้วิถีชีวิตไทย จะทำให้ชาติบ้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์และมีความสุขในที่สุด

2.3 พระบรมราโชวาท (บางองค์) ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจการทำงาน การดำรงชีวิตของประชาชนไทย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทให้แก่ปวงชนชาวไทยในโอกาสต่างๆ เพื่อเป็นแนวคิด แนวปฏิบัติตลอดระยะเวลาที่ทรงครองสิริราชสมบัติตั้งแต่วันที่ 9 มิถุนายน 2489 จนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 60 ปี มีพระบรมราโชวาท (บางองค์) ที่มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจการทำงาน การดำรงชีวิตของคนไทยที่ควรจะได้รับใส่เกล้าไปพิจารณาปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิถีไทย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสอนเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง อมรรัตน์ ล้อธิรธร ได้เสนอบทความในพระไทยเน็ด และเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการวันที่ 21 กันยายน 2548 มีรายละเอียดที่น่าสนใจดังนี้ (อมรรัตน์ ล้อธิรธร. 2548 : 1 – 5)

ทุกครั้งที่บ้านเมืองประสบภาวะวิกฤต ทุกคนจะคิดถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยพระองค์ได้ทรงบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎรมาโดยตลอด ยามนี้กระแสสังคมมีการ

พูดถึงพระราชดำรัสเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระองค์ได้เคยพระราชทานแก่รัฐบาลชุดต่างๆ และคณะบุคคลที่ได้เข้าเฝ้าฯ

ขอน้อมนำบางส่วนของพระราชดำรัสในเรื่องดังกล่าว มาเผยแพร่ส่งผ่านถึงประชาชนคนไทยทุกคน ด้วยคิดว่าเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ทันสมัยอยู่เสมอ และสอดคล้องเหมาะสมกับประเทศไทยและคนไทยทุกยุคทุกสมัย ต่อไปนี้คือบางส่วนของพระราชดำรัสที่พระองค์ได้พระราชทานแก่รัฐบาลและคณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าถวายพระพร เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540

วิกฤต...อะไรที่ควรทำ อะไรที่ควรเว้น

ในขณะนี้ที่บอกว่าเป็นระยะวิกฤตก็ต้องพิจารณาอยู่เสมอว่า “อะไรที่ควรจะทำ อะไรที่ควรจะเว้น” ที่ท่านเห็นอยู่บนเวทีนี้คงแปลกใจ ทำไมจะมาตี “กลองยาว” หรืออย่างไร แต่ว่าข้อสำคัญที่ใส่กลองยาวนี้เห็นได้ชัดว่า เขียนว่า “เมคอินไทยแลนด์”

เมคอินไทยแลนด์นี่จะเป็นประโยชน์ ถ้าเรามาใช้ของไทย ชื่อของไทย เทียวเมืองไทย กินข้าวไทย อันนี้จะได้ประโยชน์ แต่ว่าก็ไม่แก้ปัญหา ปัญหาที่มีอยู่ว่า เมื่อผู้ที่ทำกลองนี้เขาเป็นบริษัท เป็นร้านที่นำเข้าสินค้าที่เขาขาย เขาบอกแย่ว่าเขานำเข้ามาก็ต้องเสียเงินแพง และต้องขายในราคาเดิมที่มีการตกลงว่าจะขาย เขาบอกขาดทุน แต่เขามีความคิดอยู่

เขาสามารถที่จะผลิตกลองนี้และส่งออกไปที่อเมริกาส่วนหนึ่ง ส่งไปที่ยุโรปส่วนหนึ่ง และเขาทำงานหนัก ก็เพิ่งได้ส่งไป หมายความว่า เขาถัวกับที่เขาสั่งเข้า เขาถัวไปก็ยังไม่ไปได้ ถ้ากลองนี้เป็นที่นิยมมาก ก็สามารถที่จะมีกำไรและประเทศชาติก็จะมีกำไรไปด้วย หมายความว่า การสั่งของจากต่างประเทศ มีความจำเป็นบ้างในบางกรณีแต่ก็สามารถที่จะส่งออกนอก ซึ่งผลิตที่ทำในเมืองไทย ไม้ที่ใช้ก็เป็นไม้ที่มีในเมืองไทย คือเป็นไม้ที่โดยมากก็ไม่ค่อยได้ใช้ ไม้ไซไม้ต้องห้าม อย่างที่เขาห้ามตัดป่าไม้ ไม้ไซไม้ที่เป็นป่าไม้ เป็นไม้อย่างพารา ไม้พาราที่ต้องเปลี่ยนเพื่อให้มีผลผลิตยางให้ดี เขาก็เปลี่ยน เขาก็ตัดยางเก่าเอามา โดยมากก็ไม่ได้ใช้มากนัก มาตอนหลังเขาใช้ทำเครื่องเรือน แต่สำหรับในกรณีนี้เขาจะไปภาคใต้ไปซื้อไม้พาราพาราด้วยตนเองแล้ว มาทำกลองนี้ มีกลองแบบกลองยาวและมีกลองเล็กๆ ใช้ไม้ในเมืองไทย และที่ชิงหนังบนกลองก็เป็นสิ่งที่ผลิตในเมืองไทยเหมือนกัน เพราะฉะนั้นสามารถทำให้มีการส่งออกสิ่งของ ที่ทำด้วยวัตถุดิบในเมืองไทยและทำด้วยแรงงานของคนไทย อันนี้เป็นการแก้ไขสถานการณ์วิกฤตอย่างดี เป็นของเอกชน เขาทำเอง แต่ก็ต้องเห็นเดี๋ยวๆ เขาบอกเหนื่อยมากจะเป็นโรคประสาท เพราะว่าทำไม่ทันที่จะส่ง แต่เมื่อส่งแล้ว เขาก็มาพบและมามอบผลิตผลของเขา และบอกว่าสบายใจขึ้น อันนี้เป็นวิธีแก้ไข ที่เห็นเป็นประจักษ์ว่า ทำได้ แต่ต้องมีความเพียร ต้องมีความอดทน

ดังนั้น ทำให้ได้คิดว่า ทำไมวิกฤตการณ์เกิดขึ้นได้ เราเป็นเมืองอุคมสมบูรณ์ และเรา
ได้ซื้อว่ากำลังก้าวหน้า ไปสู่เมืองที่เป็นมหาอำนาจทางการค้า ทำไมเกิดวิกฤตการณ์

ความจริงวิกฤตการณ์นี้เห็นมาแล้ว แต่ไม่รู้ตัวมา 40 กว่าปี เมื่อ 40 กว่าปี มีผู้หนึ่ง
เป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยมาขอเงิน ที่จริงเคยได้ให้เงินเขาเล็กๆ น้อยๆ เขาบอกไม่พอ เขาก็ขอยืมเงิน
ขอกู้เงิน ก็บอกเอาไว้ แต่ขอให้เขาทำบัญชี บัญชีรายรับ บัญชีรายจ่าย รายรับคือเงินเดือนของเขา
และรายรับที่อุดหนุนเขา ส่วนรายจ่ายก็เป็นของที่ใช้ในครอบครัว แต่มีสิ่งหนึ่งที่ครั้งนั้นไม่เข้าใจ ไม่
เคยเห็น ไม่เคยทราบ คือมีรายการหนึ่งบอกว่า “ค่าแชร์” แล้วอีกตอนหนึ่งก็มีค่าแชร์อีก ก็ถามเขาว่า
“แชร์” คืออะไร ? เขาก็อธิบายว่า เป็นเงินที่จ่ายให้เจ้ามือทุกเดือน และเมื่อเดือนคร้อนก็ขอประมูลแชร์
ได้ แต่ประมูลนี้หมายความว่า สมมติแชร์ 100 บาท เขาจะได้รับคล้ายๆ เป็นเงินกู้ เงินควรจะเป็นเงิน
1,200 บาทในปีหนึ่งก็ควรจะได้ แต่ว่าเขาไม่ได้ 1,200 บาท เขาได้ 800 บาท หรือ 700 บาท แล้วแต่
ประมูลได้ แล้วคนที่มิเงินเขาไม่ประมูล เขาทิ้งไว้ในแชร์นั้น พอถึงเวลาเขา ก็ได้กลับคืนเงินมาเต็ม
เม็ดเต็มหน่วย

อย่างนี้ถามเขาว่า สามารถจะหมุนเงินนี้ได้หรือเปล่า ? ถามว่าทำไมแชร์แล้วยังซ้ำ
แชร์อีก เขาบอกว่า สำหรับจ่ายแชร์เดือนนั้น ต้องทำแชร์สัปดาห์ 7 วันนี้ เขาเปียแชร์มาเพื่อไปใช้ค่า
แชร์เดือน เขานึกว่าเขาฉลาดและความจริงแชร์นี้ไม่ใช่เฉพาะคนนี้ทำ แต่ทั่วไปทุกแห่ง ทั้งราชการ
ทุกกระทรวง ทบวง กรม ก็มี ทุกบริษัททุกส่วน แม้เอกชนก็มีแชร์ เลยกบอกให้เขาเลิกแชร์และให้ทำ
บัญชีมา ทีหลังเขาทำบัญชีมา เขาไม่ขาดทุนแล้ว เขาสามารถที่จะมีเงินพอใช้ เพราะว่าบอกเขาว่า เรา
มีเงินเดือนเท่าไร จะต้องใช้ภายในเงินเดือนของเรา เพราะการทำแชร์เท่ากับเป็นการกู้เงิน กู้เงิน
นำมาใช้ในสิ่งที่ไม่มียาได้ อันนี้เป็นข้อสำคัญ เพราะว่าถ้ากู้เงินและทำให้มียาได้ก็เท่ากับจะใช้หนี้
ได้ ไม่ต้องคิดหนี้ ไม่ต้องเดือนคร้อน ไม่ต้องเสียเกียรติ

มีอีกรายหนึ่งในระยะนั้นเมื่อ 40 ปีมาแล้ว เขาขอกู้เงิน 30,000 บาท เอาไปซื้อ
เครื่องมือ สำหรับตัดเย็บผ้าให้ภรรยาทำร้านก็ตกลงให้เขา ในที่สุดเมื่อเขาตั้งร้านแล้ว เขาก็เอาเงินมา
คืนทุกเดือนสม่ำเสมอ จนกระทั่งหมดจำนวนที่ได้ให้กู้ ด้วยความฉลาด ด้วยความซื่อสัตย์ของเขา รู้
ว่ากิจการนี้จะทำให้มีกำไรได้ สามารถที่จะคืนเงินมาให้ครบจำนวนที่กู้ต่อไปเป็นกำไรทั้งนั้นก็ชม
เขาว่าดี คนนี้เขาเป็นคนซื่อสัตย์ ในที่สุดมาเป็นคนที่ช่วยในด้านช่างฝีมือ และได้รับใช้อย่างซื่อสัตย์
จนกระทั่งถึงสิ้นอายุ

มีอีกรายหนึ่ง เขาเอาหัวเข็มขัดมาให้ เราถามว่าหัวเข็มขัดนี้เอามาให้ทำไม ในที่สุด
ทราบว่าเขาขอกู้เงิน อันนี้เป็นสิ่งที่ประหลาดเพราะว่าเขาไม่มีเงินใช้ ทำไมไปซื้อหัวเข็มขัดซึ่งก็ราคา
ไม่ใช่ถูก แล้วเอามาให้ เลยกบอกเขาว่าไม่ให้ เพราะทราบดีว่าถ้าให้เขา เขาจะไม่ม่เอามาใช้เรา กู้เงิน
จะให้เขาก็มี แต่ว่าถ้าให้เงินเขาแล้วก็ไม่ม่มีผล คือเขาเอาไปใช้อ้อยๆ แฉก และไม่มีผลอย่างผู้ที่ขอกู้

สำหรับทำอาชีพ จะกลายเป็นการทำให้คนเขายังเสียใหญ่ อันนี้เป็นสิ่งที่จะต้องสอน กู้เงิน เงินนั้นจะต้องให้เกิดประโยชน์ มิใช่กู้สำหรับไปเล่นไปทำอะไรที่ไม่เกิดประโยชน์

อันนี้มีอีกคนหนึ่ง เขาจะแต่งงานและขอกู้เงิน เลยนึกว่าคนนั้นเขาทำงานมาดี น่าจะให้เหมือนเป็นรางวัลเขา ก็ให้เงินเขา 10,000 บาท สมัยโน้น 10,000 บาทมิใช่น้อย 10,000 บาท เพื่อไปจัดงานแต่งงานของเขา เขาก็ตกลงแต่งงานและยังไม่ได้คืนเงิน ไม่ค่อยถืออะไร เพราะว่าเขาแต่งงาน เขามีความสุขก็ดีไป เขาทำงานได้ดี แต่หารู้ไม่สักปีสองปีให้หลัง เขามาขอเงิน 30,000 บาท ก็บอกเอ๊ะ ! 30,000 บาท เอาไปทำอะไร เขาบอกว่า เมื่อแต่งงาน เงินเขาไม่พอ เลยไปกู้เงินที่อื่นมา แต่ใช้คืน ไม่ได้เลยต้องเสียดอกเบี้ย จนกระทั่งใช้คืนเงินต้นหมดแล้ว ต้องใช้ดอกเบี้ยจำนวนนั้นด้วย คือ 30,000 บาท ไม่นับ 10,000 บาทที่เราให้เขาไปแล้ว หมายความว่า ไปติดนุงนัง นี้ไม่สามารถที่จะใช้ ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร ได้รู้อีกว่า ถ้าไม่ได้แบบนี้เขาจะฆ่าตัวตาย เพราะว่าไม่มีทางออก เงินเดือนเขาไม่พอจะใช้หนี้ ดอกเบี้ยจะเพิ่มขึ้นทุกครั้งที่ต้องจ่ายดอกเบี้ย เพราะว่าต้องติดอีกต่อไป ทบตัน ก็เห็นว่าครั้งแรกเขายืมเงินสำหรับแต่งงานน่าจะมีความสุข กลับมีความทุกข์ เลยไหนๆ ให้ไป 10,000 บาท แล้วก็ให้ไปให้ครบที่จะไปใช้หนี้ได้ ลงท้ายเขาสามารถที่จะมีชีวิตต่อไปและทำงานได้ แต่คงเป็นบทเรียนที่ดี อันนี้หมายความว่า เขาขอเราก็ให้ เราจะได้ช่วยชีวิตเขา

มีอีกรายหนึ่งเป็นคนข้างนอกมาบอกว่า ลูกของเขาเจ็บตา ถ้าไม่ทำอะไรตาจะบอด เราก็สงสารเขา ให้เงินเขา 30,000 บาทเหมือนกัน ลงท้ายไม่ทราบว่าลูกเขาได้ไปผ่าตัดตาได้ผลดีอย่างไร แต่วันหนึ่งโผล่มาอีกทีบอกว่า รักษาตาลูกเรียบร้อยแล้ว แต่ขอบ้านอยู่ และบ้านนั้นเขาไปสืบเสาะว่าบ้านนั้นว่าง แล้วมาขอยู่ฟรี เลยเลิกเลย เพราะเขาควรจะมีฐานะพอสมควรที่จะมีบ้านอยู่ บ้านที่ขอนั้นนับว่าเป็นบ้านใหญ่ ถ้าขอบ้าน ถ้าให้บ้าน เขาก็ต้องมาขอค่าใช้จ่ายสำหรับบ้านอีก เมื่อบ้านใหญ่คงมีญาติมีเพื่อนมาอาศัยบ้านก็ต้องเสียเงินอีก เลยบอกว่าไม่ให้ ที่พูดว่าไม่ให้นั้น เรียกว่ามีความเดือดร้อนเหมือนกันที่จะพูดอย่างนั้น จะว่าสงสารก็สงสาร เวลาใครมาขออะไร แล้วไม่สามารถที่จะให้มันก็ไม่ค่อยสบายใจ ในที่สุดก็เสียบไป ข้อเหล่านี้ที่เล่าให้ฟัง เพราะว่าเป็นต้นเหตุของวิกฤตการณ์ในปัจจุบัน

ทำอย่างเหมาะสมกับอัตภาพ

ขอเล่านิทานอีกเรื่อง คือ ไปทางชลบุรีครั้งหนึ่งก็หลายสิบปีแล้ว มีพ่อค้าคนหนึ่ง เขาบอกว่า เขาทำโรงงานสับปะรดกระป๋อง เขาลงทุนเป็นล้าน จำไม่ได้ว่ากี่ล้านเพื่อสร้างโรงงาน การลงทุนมากอย่างนั้นเลยบอกให้เขาทราบว่า ไม่ค่อยเห็นด้วย เพราะว่าเคยทำโรงงานเล็กๆ ที่ทางภาคเหนือใช้เงิน 300,000 บาท เพื่อที่จะเอาผลผลิตของชาวบ้านชาวเขามาใส่กระป๋องแล้วขายก็ได้ผลเพราะเป็นโรงงานเล็กๆ แต่โรงงานเขาเองลงทุนเป็นล้านรู้สึกว่าจะเสี่ยง เขาบอกว่า ต้องทำอย่างนั้น เขาก็ลงทุน ทำไปทำมาสับปะรดที่อำเภอบ้านบึงและที่ชลบุรีก็มีไม่พอ ต้องไปสั่งสับปะรดมา

จากปรากฏการณ์ ต้องขนส่งมา ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ทำไปทำไม โรงงานก็ล้ม อย่างนี้แสดงให้เห็นว่า
ทำโครงการอะไร ต้องให้นึกถึงขนาดที่เหมาะสมกับที่เรียกว่า อัดภาพหรือกับสิ่งแวดล้อม

รอบคอบและอย่าตาโต

นี่พูดไปพูดมา ยังคิดถึงอีกรายหนึ่งที่กำลังพูด มีการตั้งโรงงานสำหรับแช่แข็งผลผลิต
ของชาวไร่ ได้ไปเยี่ยม แล้วเขาบอกว่า คุณภาพของข้าวโพดที่ใช้ใส่กระป๋องสำหรับแช่แข็ง คุณภาพ
ไม่ค่อยดี เขาบอกว่าซื้อในราคาแพงไม่ได้ ตอนนั้นไม่ทราบว่าเขาจะมีอันเป็นอย่างไร ได้บอกเขาว่า
น่าจะส่งเสริมให้เกษตรกรที่ปลูกข้าวโพด ให้ได้ข้าวโพดที่คุณภาพดี โรงงานจะเจริญ เขาบอกจะให้
ไม่ได้ เพราะว่าคุณภาพเขาไม่ดี อันนี้เป็นปัญหาโลกแตก ถ้าไม่ให้ราคาดี หรือไม่สนับสนุน
เกษตรกรก็ทำให้ข้าวโพดคุณภาพดีไม่ได้ เรื่องนี้ตอนแรกอาจจะดูเหมือนขาดทุน คุณจะไม่
ประโยชน์ จะไม่ได้คุณภาพ จะได้ข้าวโพดที่พันหลอ ซึ่งเขาบอกเขาต้องทิ้ง เพราะว่าเครื่องจักรของ
เขาต้องมีข้าวโพดที่มีขนาดที่เหมาะสม เมื่อเป็นอย่างนั้น ความจริงไม่ได้แข่งเขา แต่นึกในใจว่า
โรงงานอยู่ไม่ได้ และในที่สุดก็จริงๆ ก็ล้ม อาคารอะไรต่างๆ ยังอยู่เดี๋ยวนี้ แต่ไม่มีใครเป็นเจ้าของ
กะกะอยู่อย่างนั้น ฉะนั้นการที่จะทำโครงการอะไร จะต้องด้วยความรอบคอบและอย่าตาโต
เกินไป คือบางคนเขาเห็นว่า แม้มือโอกาสที่จะทำโครงการอย่างโน้นอย่างนี้ และไม่ได้นึกถึงว่าปัจจัย
ต่างๆ ไม่ครบ ปัจจัยคือ ขนาดของโรงงาน หรือเครื่องจักรที่สามารถจะปฏิบัติได้ แต่ข้อสำคัญที่สุด
คือ วัตถุดิบ เอาวัตถุดิบมาแล้ว ไม่สามารถที่จะให้ค่าตอบแทนกับเกษตรกรที่นำวัตถุดิบมาส่ง ยิ่งถ้า
วัตถุดิบสำหรับทำใน โรงงานนั้นเป็นวัตถุดิบที่ต้องนำเข้าก็ยิ่งยาก เพราะว่าวัตถุดิบที่นำเข้านั้นราคา
ไม่สม่ำเสมอ บางปีวัตถุดิบนั้นบริบูรณ์ราคาอาจจะต่ำลงมา แต่เวลาจะขายสิ่งของที่ทำที่ผลิตจาก
โรงงาน หรือจากกิจการก็ขายยากเหมือนกัน เพราะมีมากจึงทำให้ราคาตก อันนี้เป็นกฎเกณฑ์ที่ต้อง
มี

ข้อสำคัญอยากจะพูดถึงว่า ถ้าหากว่าเราทำโครงการที่เหมาะสม ขนาดที่เหมาะสม
อาจจะไม่ดูหรูหรา แต่ว่าจะไม่ล้ม หรือถ้าล้มถ้ามีอันตราขายไปก็ไม่เสียมาก เช่น โรงงานกระป๋องที่
ริเริ่มทำที่อำเภอฝางนั้น วันหนึ่งเขาติดต่อบอกว่าน้ำท่วม น้ำจากเขาลงมาพัดโรงงานเสียหาย เลย
บอกว่าไม่เป็นไรจะสนับสนุนเงินเพิ่มเติม เพราะที่ดินตรงนั้นซื้อแล้ว เครื่องมือเครื่องใช้ก็ไม่เสีย
หมด ก็สนับสนุนเขาอีก 400,000 ก็ตั้งขึ้นมาใหม่ต่อไป ก็ใช้งานได้มีกำไร อันนี้หลายปีมาแล้ว

เศรษฐกิจแบบพอเพียง

มาใหม่ๆ นี้ โครงการต่างๆ ก็เกิดขึ้น โรงงานก็เกิดขึ้นมาก จนกระทั่งคนเขานึกว่าประเทศไทย เป็นเสือตัวเล็กๆ และเป็นเสือตัวโตขึ้น เราไปเห่อว่าจะเป็นเสือ ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า การจะเป็นเสือนั้นมันไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่ให้ตัวเองสำหรับครอบครัว อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้นักเศรษฐกิจต่างๆ ก็มาบอกว่าล้าสมัย จริง...อาจจะล้าสมัย เพราะว่าคนอื่นเขา ก็ต้องมีการเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจความพอเพียง รู้สึกไม่หรรษา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่า การผลิตที่พอเพียงทำได้ อย่างข้าวที่ปลูก เคยสนับสนุนให้ปลูกข้าวให้พอเพียงกับตัวเอง เก็บเอาไว้ในยุ้งเล็กๆ แต่ละครอบครัวเก็บและถ้ามีพอก็ขาย แต่คนอื่นกลับบอกว่าไม่สมควร โดยเฉพาะทางภาคอีสาน เขาบอกต้องปลูกข้าวหอมมะลิเพื่อที่จะขาย อันนี้ถูกต้องข้าวหอมมะลิขายได้ดี แต่เมื่อขายแล้วของตัวเองจะบริโภคเองต้องซื้อ จะซื้อจากใคร ทุกคนปลูกข้าวหอมมะลิ ในภาคอีสาน ส่วนมากเขาชอบบริโภคข้าวเหนียว ซึ่งใครจะเป็นคนปลูกข้าวเหนียว เพราะว่าประกาศโฆษณาว่าคนที่ปลูกข้าวเหนียวเป็นคนโง่ อันนี้ที่เป็นสิ่งสำคัญเลยสนับสนุนบอกว่า ให้เขาปลูกข้าวบริโภค เขาชอบข้าวเหนียวก็ปลูกข้าวเหนียว เขาชอบข้าวอะไรก็ตามให้เขาปลูกข้าวอย่างนั้น และเก็บไว้เพื่อใช้บริโภคตลอดปี ถ้ายังมีที่ที่จะทำนาปรังหรือมีที่มากพอสำหรับปลูกข้าว ก็ปลูกข้าวหอมมะลิเพื่อที่จะขาย ที่พูดอย่างนี้ เพราะว่า ข้าวที่ปลูกสำหรับบริโภค ไม่ต้องเที่ยวรอบโลก ถ้าข้าวที่ซื้อมาต้องข้ามจังหวัด หรืออาจจะข้ามประเทศมา ค่าขนส่งนั้นก็บวกเข้าไปในราคาข้าว เขาบอก ขายข้าวหอมมะลิได้ราคาแพงซึ่งเป็นความจริง ตอนที่ขายผู้บริโภคในต่างประเทศ แต่ต้นทุนไม่ได้ค่าตอบแทนมากนัก และยังคงไปซื้อข้าวบริโภคซึ่งจะแพงกว่า เพราะว่าต้องขนส่งมา ข้อนี้ได้ทราบดีเพราะว่าเมื่อมีภัยธรรมชาติจะเป็นที่ไหนก็ตาม สมมติว่ามีอยู่ที่เชียงราย ทางเจ้าหน้าที่บอกว่า ออกไปสงเคราะห์และก็ขอข้าวที่จะไปแจก เราก็ซื้อข้าวในราคากรุงเทพฯ หมายความว่าข้าวนั้นมาจากเชียงราย เพราะเชียงรายเป็นอู่ข้าวอู่น้ำ มาจากเชียงราย เสียค่าขนส่งเท่าไร แต่แท้จริงไปซื้อที่เชียงรายได้ ซื้อที่กรุงเทพฯ แต่ให้เขาจ่ายที่เชียงราย ข้าวนั้นไม่ต้องเดินทาง แต่ว่าราคาเขาเดินทาง คือ พ่อค้าเขานำข้าวในนามในเอกสารนำเข้ากรุงเทพฯ เขาเอาค่าเดินทางของข้าวจากเชียงรายเข้ากรุงเทพฯ และบวกค่าเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปเชียงราย ลงท้ายต้องเสียเงินราคาข้าวแพง ผู้ที่บริโภคข้าวในภาคเหนือก็ต้องเสียแพงเช่นเดียวกับภาคใต้ ถ้าใกล้หน่อยอย่างนราธิวาสก็ซื้อข้าวจากพัทลุง

สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของเศรษฐกิจแบบค้าขาย ภาษาฝรั่งเศสเรียก Trade Economy ไม่ใช่แบบพอเพียง ซึ่งฝรั่งเศสเรียก Self-Sufficient Economy ถ้าเราทำแบบที่ไหนทำได้อันใดคือเศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตัวเอง เราก็อยู่ได้ไม่ต้องเดือดร้อน

พูดกลับ ไปกลับมาในเรื่องการค้า การบริโภค การผลิต และการขาย รู้ว่าท่านทั้งหลายกำลังกุ่มใจในวิกฤตการณ์ ตั้งแต่คนที่มีเงินน้อยจนกระทั่งคนที่มีเงินมาก แต่ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้จะไม่ถึงครึ่ง อาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็จะสามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องใช้เวลา ไม่ใช่ง่ายๆ โดยมากคนก็ใจร้อนเพราะเดือดร้อน แต่ว่าท่านทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ก็จะสามารถที่จะแก้ไขได้

ในเมืองไทยนี้มีที่ดินกว้างขวางพอสมควร แม้จะมีอัตราการเพิ่มของพลเมืองขึ้นมา มาก แต่ก็ยังมีที่ดิน แต่ที่ดินส่วนมากเป็นที่ดินร่วนแค้น ที่ไม่ดี บางแห่งก็เปรี้ยว บางแห่งก็เป็นด่าง บางแห่งก็เค็ม หรือบางแห่งก็ไม่มีดินเลย อย่างเช่นที่ชะอำ เคนๆ ไปสงสัยว่าทำไมตรงนี้ดินมันแข็ง มันเป็นดาน ดาน ไม่มีดินเลย เดียวนี้กำลังหาวิธีซึ่งใช้ได้ผลไปส่วนหนึ่งแล้ว โดยใช้หญ้าแฝก หญ้าแฝกนั้นจะระเบิดหิน นึกว่าการค้นคว้าเหล่านี้อาจจะไม่ทันในสถานการณ์ปัจจุบันทันที แต่ก็มีความหวังภายในปีสองปีนี้ก็สามารทำให้คนมีที่ทำกินมากขึ้น และใช้วิทยาการสมัยใหม่สามารถที่จะให้ผลผลิตดีขึ้น เรื่องนี้จะต้องมีการลงทุนสำหรับการวิจัย จะต้องมีการลงทุนช่วยสำหรับผู้ที่จะเป็นเกษตรกร ดังนั้นเงินที่ยังเหลืออยู่เอาไปสนับสนุนในทางนี้ ส่วนหนึ่งจะเป็นผลที่ดี จะเป็นผลช่วยประเทศไทย ให้รอดพ้นวิกฤตการณ์ ซึ่งเชื่อว่าประเทศไทยนี้ จะสามารถพ้นวิกฤตการณ์ได้ดีกว่าหลายประเทศ เพราะว่าที่ดิน ภูมิประเทศยังให้ หมายความว่า ยังเหมาะสมกับความเป็นอยู่ได้ แต่ว่าความเป็นอยู่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัด และต้องไปในทางที่ถูกต้อง

ต้องถอยหลัง เพื่อก้าวหน้า

วันนี้ได้พูดไปแล้วนั้นเป็นวิธีแก้ไขสถานการณ์วิกฤต ในปัจจุบันวิธีหนึ่ง เพราะในสมัยนี้เป็นสมัยที่พูดกันได้ว่า โลกาภิวัตน์ ซึ่งเราก็จะต้องทำตามประเทศอื่นด้วย เพราะว่าถ้าไม่ทำตามประเทศอื่นตามคำสัญญาที่มีไว้ เขาอาจจะไม่พอใจ แต่ว่าทำไมเขาไม่พอใจ เพราะว่าของเขาก่อนก็มีวิกฤตการณ์เหมือนกัน การที่ประเทศใกล้เคียงเมืองไทยในภูมิภาคนี้มีวิกฤตการณ์ด้วย ก็ทำให้เราพ้นจากวิกฤตการณ์นี้ยากขึ้น และไม่ใช่เฉพาะประเทศที่อยู่ในภูมิภาคนี้ แม้ประเทศที่ดูท่าทางเจริญรุ่งเรืองดี ก็ยังรู้สึกว่กำลังจะเดือดร้อนขึ้น เพราะว่าถ้าไม่แก้ไขวิกฤตการณ์ในมุมไหนของโลก ส่วนอื่นของโลกก็ต้องเดือดร้อนเหมือนกัน ฉะนั้นต้องดูว่าเราพยายามที่จะอุ้มชูประชาชนได้ และให้ประชาชนได้ทำงานได้ มีรายได้ ก็จะสามารถผ่านวิกฤต ถ้าจะทำแบบนี้ที่เคยมีนโยบายคือ ผลิตสิ่งของทางอุตสาหกรรมมากเกินไป ในเมืองไทยตลาดก็น้อยลง เพราะว่าคนมีเงินน้อยลง แต่

ข้อสำคัญเขาบอกว่า ให้ส่งออกไปยังประเทศอื่น ประเทศอื่นเขาก็เดือดร้อนเหมือนกัน เขาก็ไม่ซื้อ ถ้าผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรมและไม่มีผู้ซื้อ ก็เป็นหมันเหมือนกัน

นี่ก็เป็นเรื่องของการแก้ไขวิกฤตการณ์ แต่ว่าผู้ที่ชอบเศรษฐกิจแบบสมัยใหม่ อาจจะไม่ค่อยพอใจ มันต้องถอยหลังเข้าคลอง มันจะต้องอยู่อย่างระมัดระวัง และต้องกลับไปทำกิจการที่อาจจะไม่ค่อยซับซ้อนนัก คือใช้เครื่องมือที่ไม่หรูหรา อย่างไม่รู้ตามมีความจำเป็นที่จะต้องถอยหลัง เพื่อที่จะก้าวหน้าต่อไป และถ้าไม่ทำอย่างที่ว่าก็จะแก้วิกฤตการณ์นี้ยาก

ใช้สติปัญญา ทำหน้าที่เพื่อส่วนรวม

ยังไม่ได้พูดถึงคำที่ทุกครั้งเคยพูดว่าต้องสามัคคีกัน ต้องอย่าปิดขากันมากเกินไป แต่ว่าไม่ได้หมายความว่า จะต้องมีการทำแบบที่บางคนนี่จะทำ คือจะต้องให้ทุกคนมีโอกาสทำงานตามหน้าที่ และเมื่อทำงานตามหน้าที่แล้วก็หวังดีต่อผู้อื่น อันนี้เป็นหลักที่สำคัญ คือทำงานด้วยการเห็นอกเห็นใจกัน และทำด้วยความขยันหมั่นเพียร

วันนี้ได้พูดเรื่องราวที่อาจจะน่าคิด และท่านเองเป็นผู้ที่มีความรู้ที่ต้องใช้ความรู้ ความฉลาด ที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ ในการนี้ขอให้ทุกท่าน ซึ่งมีหน้าที่แต่ละท่านพยายามใช้สติปัญญา และกำลังให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งนี้ ประเทศชาติจะก้าวหน้าและมีความปลอดภัยต่อไป

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสในโอกาสต่างๆ ที่จะนำเสนอต่อไปนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น และการนำเสนอ จะจำแนกตามสาระสำคัญของข้อความแต่ละองค์เป็นลำดับต่อไป

ความพอเพียง

“...คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิดคิด-อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข...”

- พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑

ความรับผิดชอบ

“.....การจะทำงานให้มีประสิทธิภาพและให้ดำเนินไปได้โดยราบรื่น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำด้วยความรับผิดชอบอย่างสูง ไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง ไม่บิดเบือนจุดประสงค์ที่แท้จริงของงานสำคัญที่สุดต้องเข้าใจความหมายของคำว่า ความรับผิดชอบ เพราะความรับผิดชอบคือหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ทำ จะหลีกเลี่ยงละเลยไม่ได้.....”

- พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร
ของ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 16 กรกฎาคม 2519

ความรับผิดชอบ

“...เมื่อจะเริ่มงานสิ่งใด ให้พยายามคิด พิจารณาให้เห็นจุดหมายเห็นสาระและประโยชน์ ที่แท้จริงของงานนั้นอย่างแจ่มแจ้ง แล้วจึง ลงมือทำด้วยความตั้งใจ มั่นใจ ด้วยความ รับผิดชอบอย่างสูง ให้ดำเนินลุล่วงตลอดไปอย่าง ต่อเนื่อง โดยมีให้บกพร่องเสียหาย...”

- พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร
ของมหาวิทยาลัยมหิดล 5 กรกฎาคม 2533

ความรู้วิชาการ

“...ความรู้ที่ใช้ได้ผลนั้น ต้องเป็นความรู้ ที่ถูกต้อง แม่นยำ ชำนาญ นำมาใช้ในการได้ทันที และนอกจากความรู้ด้าน ลึก คือ วิชาเฉพาะสาขาที่ ศึกษาโดยตรงแล้ว ความรู้ด้านกว้าง คือ วิชาการอื่น ๆทั่วไป ย่อม เป็นปัจจัยประกอบส่งเสริมอีกส่วนหนึ่งด้วย...”

- พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร
ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 24 มกราคม 2532

เทคโนโลยี

“...เทคโนโลยี นั้น โดยหลักการ คือ การทำให้สิ่ง ที่มีอยู่ให้เกิด เป็นสิ่งที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้น เทคโนโลยีที่ดีสมบูรณ์ จึงควร จะ สร้างสิ่งที่จะใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า และมีความสูญเสียเปล่าหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นน้อยที่สุด...”

- พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ สถาบันเทคโนโลยี
พระจอมเกล้า ๓ อาคารใหม่ สวนอัมพร 18 ตุลาคม 2522

เทคโนโลยีที่เหมาะสม

“...วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้าง ความเจริญของบ้านเมือง จึงควร สนับสนุนให้ มีการค้นคิดเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับภาวะ แลหะความต้องการของประเทศ ขึ้นใช้ เองอย่างจริงจังถ้าสามารถค้นคิดได้ มากเท่าไร จะเป็นการประหยัดและช่วยให้สามารถ นำไปใช้ ในงานต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง ยิ่งขึ้นเท่านั้น....”

- พระราชดำรัส พระราชทานเนื่องในงานสัปดาห์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ

1 สิงหาคม 2531

ความซื่อสัตย์สุจริต

“...ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง เด็ก ๆ จึงต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดมีขึ้นใน ตนเอง เพื่อจักได้เติบโตขึ้นเป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด ที่เจริญมั่นคง....”

- พระบรมราโชวาทพระราชทานเนื่องในวันเด็กแห่งชาติ ปี 2531

ความซื่อสัตย์

“...คุณสมบัติพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับทุกคนนั้น ที่สำคัญได้แก่ความรู้จักผิดชอบชั่วดี ความละเอียดซื่อ ก้าวบาป ความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งในความคิดและการกระทำ ความไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาใจเอาเปรียบ ผู้อื่น ความไม่มั่งง่าย หยาบคาย กับอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญเป็นพิเศษ คือ ความขยันหมั่นเพียร....”

- พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษา

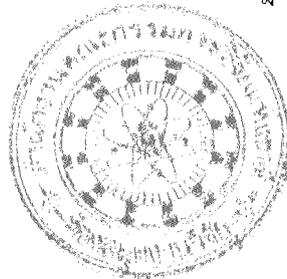
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 22 มิถุนายน 2522

ความซื่อสัตย์

“...คนไม่มีความสุจริต คนไม่มีความมั่นคง ชอบแต่มั่งง่าย ไม่มีวันจะสร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวม ที่สำคัญอันใดได้ ผู้ที่มีความสุจริตและความมุ่งมั่นเท่านั้น จึงจะทำงานสำคัญยิ่งใหญ่ที่เป็น คุณประโยชน์แท้จริงได้สำเร็จ...”

- พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 12 กรกฎาคม 2522

ความซื่อสัตย์ / พากเพียร

“...การที่จะประกอบกิจใดๆ ให้เจริญเป็น ผลคือนั้น ย่อมต้องอาศัยความอุตสาหะพากเพียร และความซื่อสัตย์สุจริตเป็นรากฐานสำคัญ ประกอบกับจะต้องเป็นผู้มีจิตใจเมตตา กรุณา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และพร้อมที่จะ บำเพ็ญประโยชน์ให้เกิดแก่ส่วนรวมตาม โอกาส อีกด้วย...”

- พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 12 กรกฎาคม 2499

การแก้ปัญหา

“.....การแก้ปัญหานั้น ถ้าไม่ทำให้ถูกต้องถูกทาง ด้วยความรอบคอบระมัดระวัง มักจะกลายเป็น การเพิ่มปัญหาให้มากและ ยุ่งยากขึ้น แต่ละฝ่ายจึงควรตั้งใจ พยายามทำ ความคิดความเห็นให้ กระจ่างและ เทียงตรงเพื่อ จักได้สามารถเข้าใจปัญหา และเข้าใจกัน และกันอย่าง ถูกต้อง...”

- พระราชดำรัส พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย ในโอกาสขึ้นปีใหม่ 2533

ความจริงใจ

“...ความจริงใจต่อผู้อื่น เป็นคุณธรรมสำคัญมาก สำหรับผู้ที่ ต้องการความสำเร็จและความเจริญ เพราะช่วยให้ สามารถจับปิดเป้า ปัญหาได้มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาอัน เกิดจากความกิน แหนง แคลงใจและเอาใจเอาเปรียบกัน ...”

- พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 11 กรกฎาคม 2534

ประหยัด

“.....วิถีทางดำเนินของบ้านเมืองและ ของประชาชนทั่วไปมีความเปลี่ยนแปลงมาตลอด เนื่องมาจาก ความวิปริตผันแปรของวิถีแห่งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และอื่นๆของโลก ยากยิ่งที่เราจะหลีกเลี่ยง ให้พ้นได้ จึงต้อง ระมัดระวัง ระวังประคับประคองตัวเรามากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของการเป็นอยู่โดย ประหยัด เพื่อที่จะอยู่ให้รอดและก้าวหน้าต่อไปโดยสวัสดิ์....”

- พระราชดำรัสพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทยใน โอกาสวันขึ้นปีใหม่ 2522

จากข้อมูลสารสนเทศที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวความคิดว่า ด้วยเศรษฐกิจพอเพียง วิธีการทำงาน การดำรงชีวิตนำมาผนวกกันเข้าเป็นสาระสำคัญของหลักการจัดการธุรกิจตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะได้ใช้เป็นตัวแปรสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ โดยสังเคราะห์ได้จัดทำเป็น 4 ประเด็น คือ

- 1) หลักการ
- 2) เงื่อนไข
- 3) แนวปฏิบัติ
- 4) ผลที่คาดว่าจะได้รับ

(รายละเอียดปรากฏในตอนที่ว่าด้วยการจัดการธุรกิจ)

2.4 การประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินเป็นกิจการต่างๆ ในสังคมไทย และวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชน

พระราชดำรัสเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2517 นั้น ยังไม่มีผลในเชิงปฏิบัติมากนัก จนหลายปีต่อมา ได้มีการนำเอาแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้กับการดำเนินกิจการด้านการเกษตร ทรงอธิบายวิธีการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการใช้ทฤษฎีใหม่ ในการทำการเกษตรตามแนวคิดนี้ ตั้งแต่ปี 2529 ได้พัฒนามาเป็นทฤษฎีใหม่ที่ประกาศใช้จริงๆ ในปี 2537 นับเป็นการประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติเป็นโครงการแรกต่อมา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้มองเห็นความสำคัญและความเหมาะสมอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศทั้งระบบ จึงได้กำหนดให้อัญเชิญแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ นั่นคือ ยึดหลักทางสายกลางเพื่อให้ประเทศพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง นำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลมีคุณภาพและยั่งยืน แนวคิดนี้ได้ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545 – 2549)

สาระสำคัญของการประยุกต์เศรษฐกิจพอเพียงกับการปฏิบัติจริง พอสรุปได้ดังนี้ (กอบศักดิ์ ภูตระกูล 2549 : 90 – 100)

เศรษฐกิจพอเพียง – แนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ

จากการที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมประชาชนในถิ่นทุรกันดารทั่วประเทศอยู่เสมอและดำเนินการวิจัยโครงการต่างๆ จำนวนมากในพื้นที่หลากหลายของไทย โดยทรงจัดตั้งศูนย์ศึกษาในภาคต่างๆ เพื่อวิจัยแนวทางการพัฒนาให้เหมาะสมกับภูมิภาคนั้นๆ นับแต่ปี พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำประสบการณ์จากการปฏิบัติจริงจากทุกข์สุขของประชาชนกลับทรงความรู้ขึ้นเป็นหลักการพัฒนาประเทศไปในทางสายกลางอย่าง

พอประมาณ สมดุลเป็นลำดับขั้น ซึ่งรวมไปถึงหลักการทำการเกษตรอย่างยั่งยืน อันคอร์ปเป็นแนวคิดใหม่ในการพัฒนาประเทศ ที่นักพัฒนาในประเทศต่างๆ สามารถนำข้อเสนอแนะและแนวปฏิบัติของประเทศไทยประยุกต์ใช้งานพัฒนาประเทศของตนได้

เมื่อ 28 ปีที่แล้ว ได้พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเป็นครั้งแรกความว่า “การพัฒนานั้นไม่จำเป็นที่จะต้องรุ่งเรืองอย่างยอด หากเราสามารถรักษาความพออยู่พอกินได้ก็นับว่ายอดยิ่งยวด” ซึ่งเป็นการพระราชทานกรอบแนวคิดใหม่ในการพัฒนาประเทศที่แตกต่างไปจากสิ่งที่ประเทศต่างๆ ปฏิบัติอยู่ในขณะนั้น กล่าวคือไม่มุ่งเน้นแต่จะเพิ่มรายได้ของประเทศโดยรวมแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังทรงมีพระราชวินิจฉัยจากที่ได้เสด็จไปเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศอยู่เสมอว่า “การพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพอควรและปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมจากเศรษฐกิจและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น โดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญจากเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียวโดยไม่ให้แผนปฏิบัติได้เข้ากับสภาวะของประเทศและของประชาชนด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวไปในที่สุด ดังเช่นอารยธรรมประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้

หากจะกล่าวแล้ว แนวทางการพัฒนาประเทศตามกระแสพระราชดำรัสดังกล่าวเป็นการพัฒนาแบบ “ล่างพร้อมบน ชนบทพร้อมเมือง” ซึ่งจะช่วยเกิดความสมดุลในระบบเศรษฐกิจ โดย “การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัว ให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้โดยแน่นอน” ซึ่งเป็นการวางรากฐานอันสำคัญมั่นคงให้กับการพัฒนาประเทศโดยรวมอย่างแท้จริง เป็นการแก้เหตุของปัญหา โดยเฉพาะปัญหาที่หลายคนและหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยได้ละเลยไปในช่วงที่ผ่านมา ดังมีพระราชดำรัสเพิ่มเติมระหว่างที่ คร.สุเมธ ตันติเวชกุล เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทว่า “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานของความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกต้องรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้แน่นอน สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงอยู่ได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มด้วยซ้ำไป”

ในด้านการพัฒนาประเทศในระดับมหภาคนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสว่า “ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า "การจะเป็นเช่นนั้น ไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน" ทั้งนี้ “การอยู่พอมีพอกินนั้นไม่ได้หมายความว่าไม่มีมีความก้าวหน้า

มันจะมีความก้าวหน้าแค่พอประมาณ ถ้าก้าวหน้าเร็วเกินไป ไปเร็วขึ้นเขาก็ยังไม่ทันถึงยอดเขาหัวใจ วายแล้วก็หล่นจากเขาลงมา หล่นลงมาบางที่ทับคนอื่น ทำให้คนอื่นต้องหล่นไปด้วยอันนี้ เตือคร้อน”

ซึ่งต่อมาในช่วงที่ประเทศต้องประสบวิกฤตครั้งรุนแรงที่สุดนับแต่สงครามโลก ครั้งที่ 2 ด้วยพระมหากรุณาธิคุณแก่ปวงชนชาวไทยเป็นล้นยิ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานสรุปหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการครองตนครองชีวิตสำหรับชนชาวไทย และเป็นแนวทางในการดำเนินนโยบายของรัฐ เมื่อปลายปี พ.ศ. 2542 ดังนี้

“ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการในทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี” กล่าวโดยสรุป เศรษฐกิจพอเพียงมีหลักสำคัญทางเศรษฐศาสตร์ 3 ประการ คือ (1) ความพอประมาณ (2) ความมีเหตุมีผล และ (3) การสร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัว

การพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กลไกตลาดเพียงอย่างเดียว จะไม่สามารถช่วยให้ประเทศค่อยพัฒนาพ้นจากวัฏจักรความยากจนได้ ซึ่งในกรณีของประเทศไทยก็เช่นกัน กลไกตลาดเป็นหัวใจของความสำเร็จที่ช่วยเศรษฐกิจไทยขยายตัวและลดปัญหาความยากจนในช่วงที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามในพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ ความไม่แน่นอนของความต้องการสินค้า สภาพภูมิอากาศ และการผลิตได้ส่งผลให้กลไกตลาดกลับเป็นปัญหาอีกปัญหาหนึ่งของเกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรผู้พยายามปรับเปลี่ยนการผลิตของตน เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของระดับราคาในช่วงสั้นๆ ในกรณีนี้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ชี้แนะแนวทาง ที่จะช่วยบรรเทาแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดย

ส่งเสริมให้เกษตรกรได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง ทันสมัย ฝึกให้มีความพอประมาณ มุ่งผลระยะยาว สร้างตนเอง โดยเริ่มจากพื้นฐานที่มั่นคงด้านอาหารการกินภายใต้หลักเกษตรแบบยั่งยืน

ส่วนด้านรัฐ แม้รัฐจะมีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ แต่บทบาทการดำเนินงานของรัฐเองก็มีข้อจำกัดจึงไม่ควรให้รัฐเข้ามาแทรกแซงมากเกินไป จากประสบการณ์ในอดีตเราพบว่าปัญหาความไม่แน่นอนของราคาสินค้าเกษตรเป็นปัญหาสำคัญที่ประเทศต่างๆ พยายามแก้ไขทั้งในระดับระหว่างประเทศและในประเทศ โดยประเทศต่างๆ ได้รวมตัวกันเพื่อจัดตั้งองค์การรักษาสถียรภาพด้านราคาระหว่างประเทศ เช่น ราคาคีบูก และราคาน้ำตาล ส่วนในระดับประเทศนั้น รัฐบาลจะเข้าแทรกแซงประกันราคาสินค้าตามแรงกดดันทางการเมือง ตามข้อเรียกร้องของประชาชน อย่างไรก็ตามการประกันระดับราคาให้กับสินค้าใดสินค้าหนึ่ง มักจะเป็นเรื่องๆ ดังนั้นประเทศกำลังพัฒนาที่มีความเปราะบางด้านฐานะการเงินการคลังอยู่แล้วจะต้องระมัดระวังในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง การโอนอ่อนคล้อยตามกระแสเรียกร้อง จะบั่นทอนความเชื่อมั่นของนักลงทุนและสถาบันการเงินทั้งในประเทศและต่างประเทศ ท้ายสุดนำไปสู่วิกฤตเศรษฐกิจดังที่พบในหลายประเทศในช่วงที่ผ่านมา

จะเห็นได้ว่าหน้าที่หลักของรัฐคือการรักษาไว้ซึ่งวินัยการเงินการคลังเพื่อให้เกิดเสถียรภาพทั้งภายในและภายนอกประเทศ หากรัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาเงินเฟ้อสูง หรือต้องคอยระวังแก้ไขปัญหาค่าเงินอ่อนตัวอยู่เนืองๆ การพัฒนาเศรษฐกิจคงเกิดขึ้นไม่ได้ ต่อเมื่อสร้างเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจขึ้นได้แล้ว รัฐบาลควรมีบทบาทดำเนินนโยบายและเข้ามาแทรกแซงเฉพาะในเรื่องที่สำคัญเท่านั้น โดยสร้างความเชื่อมั่นและเชื่อถือในแนวนโยบายของรัฐบาลให้เกิดขึ้นภายใต้กรอบธรรมาภิบาลที่ดี ซึ่งการจะช่วยชดเชยข้อจำกัดของกลไกตลาด รัฐต้องระมัดระวังไม่เข้าแทรกแซงในเรื่องต่างๆ มากจนเกินไป แทรกแซงเฉพาะในกรณีที่ประโยชน์ของส่วนรวมเกี่ยวข้องอยู่เป็นอันมาก และมีวิธีการที่จะบริหารให้บรรลุเป้าหมายได้

การพัฒนาประเทศจึงเป็นการผสมผสานแนวทางและทฤษฎีต่างๆ อย่างสมดุลเหมาะสมดำเนินไปในทางสายกลางที่ไม่ปล่อยให้ทุกอย่างเป็นไปตามกลไกตลาดแต่เพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามคงต้องพยายามเอื้อให้กลไกตลาดทำงานเป็นส่วนใหญ่ แต่ควรระวังไม่ให้เกิดความไม่สมดุล ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาโดยรวมในภายหลังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระมหากรุณาธิคุณชี้แนะแนวทางให้ความช่วยเหลือที่รัฐบาลจะสามารถนำไปปฏิบัติได้โดยมุ่งส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยการสร้างโอกาสให้กับประชาชน ให้สามารถทำมาหากิน ทำการเกษตร ทำการค้าเจริญรุ่งเรืองในพื้นที่ของตน ตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชนเป็นฐานการผลิตที่สำคัญของประเทศ ทั้งนี้กลุ่มพัฒนาชุมชน องค์กรต่างๆ ตลอดจนบริษัทขนาดใหญ่ สามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ ภายใต้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎี

ใหม่เช่นกัน โดยช่วยเสริมในด้านต่างๆ ที่รัฐมีข้อจำกัด ซึ่งจะช่วยสร้างความอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม และเป็นช่องทางที่ผู้มีฐานะดีจะช่วยเหลือผู้ที่ยังขาดแคลนเพิ่มเติมจากที่ได้ช่วยผ่านระบบภาษีอากรอยู่แล้ว

การพัฒนาประเทศภายใต้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหรือ New Paradigm ที่เราจะใช้เป็นกรอบในการพัฒนาประเทศ จะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อเราเข้าใจระบบเศรษฐกิจโลกเป็นอย่างดีทั้งด้านประโยชน์และปัญหาที่แฝงเร้นตามมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ โดยนำความเข้าใจดังกล่าวมาประกอบการวางนโยบาย ซึ่งในประเด็นนี้ “การเป็นเสือตัวใหม่โดยเร็ว” ไม่ใช่เรื่องสำคัญเมื่อเปรียบเทียบกับการพัฒนาที่เน้นความพอเพียง พอประมาณ การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตัวเอง ตลอดจนการวางแผนปฏิบัติการในระดับรากหญ้าเพื่อพัฒนาท้องถิ่นตามความเหมาะสมของทรัพยากร ให้เป็นรากฐานการพัฒนาประเทศโดยรวม โดยหารูปแบบการพัฒนาให้เหมาะกับปัญหาในแต่ละท้องถิ่นและภูมิภาค

ด้วยแนวทางการพัฒนาแบบใหม่ ประเทศไทยเราจะก้าวเข้าสู่ศตวรรษใหม่ด้วยความมั่นใจซึ่งหากนักเศรษฐศาสตร์ไทยจะช่วยกันศึกษา ช่วยกันประยุกต์ให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่างๆ ที่ตนชำนาญแล้ว ประเทศไทยเราก็จะมีโอกาสดีที่จะประสบความสำเร็จในการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นตัวอย่างให้กับประเทศกำลังพัฒนาที่ยังพยายามคลำหาแนวทางที่ถูกต้องอยู่ในขณะนี้

ถึงแม้ว่าในขณะนี้ (พ.ศ.2549) หน่วยงานราชการที่สำคัญของรัฐคือสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจะได้นำเสนอเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางหลักในการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฉบับที่ 9 ก็ตาม แต่ยังคงขาดความรู้ ความคิด และแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมที่จะนำแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้กับกิจการเศรษฐกิจสาขาอื่น (นอกเหนือจากการเกษตร) และนอกจากนั้นแล้วเรายังขาดความรู้เรื่องของการจัดการให้เกิดผลดีตามแนวพระราชดำริดังกล่าวอีกด้วย

เกี่ยวกับการประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงนี้ยังมีความจำเป็นต้องแสวงหาองค์ความรู้ในเชิงปฏิบัติมาเพิ่มเติมให้ครอบคลุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจสาขาอื่นๆ ด้วย เช่น อภิชาติ พันธเสน และคณะ (2546) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม ได้พบองค์ความรู้เรื่องแนวทางการจัดการธุรกิจดังกล่าว 9 ประการ และในการวิจัยครั้งนี้ ได้มีข้อสงสัยต่อไปอีกว่ากิจกรรมธุรกิจชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชนน่าจะมีแนวทางประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงได้หรือไม่ อย่างไรก็ตามนี่จึงเป็นหน้าที่ของงานวิจัยฉบับนี้จะต้องแสวงหาคำตอบในเรื่องนี้ให้ชัดเจน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่เป็นรูปธรรมปฏิบัติได้ในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับการดำเนินธุรกิจนอกภาคเกษตร

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกิจการธุรกิจของชุมชน หรือวิสาหกิจชุมชนซึ่งนับว่ามีพลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างมากเหมือนกัน

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสังคมแต่ละระดับ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวความคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินงานต่างๆ ในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐานของชีวิตเป็นรากฐานของความมั่นคงของแผ่นดินเปรียบเสมือนเสาเข็มที่รองรับบ้านเรือนอาคารเอาไว้ (สุเมธ ตันติเวชกุล 2549 : 112)

แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมได้ทุกระดับของ ย้ำว่าเศรษฐกิจพอเพียงมิใช่ใช้เฉพาะกับภาคเกษตร หรือยึดหลักทฤษฎีใหม่เพียงอย่างเดียวแต่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการแห่งการดำรงชีวิตจึงปรับใช้ได้กับทุกระดับของบุคคลในสังคมในเรื่องการประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงนี้ สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 : 117 – 128) ได้กล่าวสรุปไว้เป็นระดับต่างๆ ดังต่อไปนี้

ระดับบุคคล / ครอบครัว เริ่มต้นจากการเสริมสร้างคนให้มีการเรียนรู้ วิชาการ และทักษะต่างๆ ที่จำเป็น เพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ พร้อมทั้งเสริมสร้างคุณธรรม จนมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และอยู่ร่วมกับระบบนิเวศน์วิทยาอย่างสมดุล เพื่อจะได้ละเว้นต่อการประพฤติดมิชอบ ไม่ตระหนี่ เป็นผู้ให้ เกื้อกูล แบ่งปัน มีสติยังคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ ก่อนที่จะตัดสินใจ หรือกระทำการใดๆ จนกระทั่งเกิดเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำรงชีวิต โดยสามารถคิดและกระทำบนพื้นฐานของความมีเหตุมีผล พอเหมาะ พอประมาณกับสภาพ บทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคล ในแต่ละสถานการณ์ แล้วเพียรฝึกปฏิบัติเช่นนี้ จนตนสามารถทำตนให้เป็นพึ่งของตนเองได้ และเป็นพึ่งของผู้อื่นได้ในที่สุด

ระดับชุมชน ประกอบด้วย บุคคล/ครอบครัวที่มีความพอเพียงแล้ว

ชุมชนพอเพียง ประกอบด้วย บุคคล / ครอบครัวต่างๆ ที่ใฝ่หาความก้าวหน้าบนพื้นฐานของปรัชญาแห่งความพอเพียง คือมีความรู้และคุณธรรมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต จนสามารถพึ่งตนเองได้ บุคคลเหล่านี้มารวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพ ภูมิสังคมของแต่ละชุมชน โดยพยายามใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผ่านการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลหลายสถานภาพ ในสิ่งที่จะสร้างประโยชน์สุขของคนส่วนรวม และความก้าวหน้าของชุมชน อย่างมีเหตุผล โดยอาศัยสติ ปัญญา ความสามารถของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และบนพื้นฐานของความซื่อสัตย์สุจริต อดกลั้นต่อการกระทบกระทั่ง ขยันหมั่นเพียร และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือแบ่งปัน

กันระหว่างสมาชิกชุมชน จนนำไปสู่ความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาของชุมชนที่สมดุลและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จนกระทั่งสามารถพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่างๆ

วิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน (Community enterprise) หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่ป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน ความหมายของวิสาหกิจชุมชนโดยสรุป คือ การประกอบการเพื่อการจัดการ "ทุนของชุมชน" อย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง"ทุนของชุมชน" ไม่ได้หมายถึงแต่เพียงเงิน แต่รวมถึงทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ ภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม (กฎเกณฑ์ทางสังคมที่รื้อรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นพี่เป็นน้องไว้ใจกัน)

ลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชน (มีองค์ประกอบอย่างน้อย 7 ประการ)

- 1) ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ
- 2) ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน โดยใช้วัตถุดิบ ทรัพยากร ทุนแรงงานในชุมชน เป็นหลัก
- 3) ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน
- 4) เป็นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานภูมิปัญญาสากล
- 5) มีการดำเนินการแบบบูรณาการ เชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ
- 6) มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ
- 7) มีการพึ่งพาตนเองของครอบครัวและชุมชนเป็นเป้าหมาย เครือข่าย

วิสาหกิจชุมชน หมายถึง คณะบุคคลที่รวมตัวกัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงาน ของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย

การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

กฎหมายกำหนดให้มีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนอย่างครบวงจร

- 1) **ระดับปฐมภูมิ** ส่งเสริมการจัดตั้ง การให้ความรู้ การศึกษาวิจัย ในการนำทุนชุมชนมาใช้เหมาะสม การร่วมมือกัน ในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้
- 2) **ระดับสูงขึ้นไป** ส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การรักษาคุณภาพ การศึกษาวิจัย เทคโนโลยีและการตลาด การสร้างความเชื่อถือทางธุรกิจ และความปลอดภัยแก่ผู้บริโภค การประสานงานแหล่งเงินทุน เพื่อให้สามารถเป็นผู้ประกอบการหรือพัฒนาไปสู่การประกอบธุรกิจขนาดย่อม และขนาดกลาง ต่อไป
- 3) **การส่งเสริมเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน** รัฐจะให้การสนับสนุนการจัดตั้งการประกอบการ การตลาด ความสัมพันธ์และความร่วมมือกันระหว่างเครือข่าย หรือภาคธุรกิจหรืออุตสาหกรรมอื่น เพื่อขยายและสร้างความมั่นคงให้แก่กิจการวิสาหกิจชุมชน

แนวทางการส่งเสริมและดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

- 1) ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง โดยการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบในการพัฒนา แก้ไขปัญหา สามารถดำเนินชีวิตให้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง
 - (1) ส่งเสริมการรวมตัวกันของเกษตรกรในชุมชน โดยอาศัยกลุ่มแกนวิสาหกิจกระบวนการจากทุกส่วน จัดให้มีเวทีสร้างความเข้าใจ เรียนรู้ และดำเนินกิจกรรมกลุ่มร่วมอย่างต่อเนื่อง ควบคู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย สอดคล้องกับศักยภาพ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ความต้องการและสามารถปฏิบัติเป็นอาชีพได้
 - (2) ค้นหาศักยภาพของชุมชน โดยชุมชน เพื่อจัดทำแผนที่ตั้งของถิ่นฐานแสดงแหล่งทุนทางสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากร ควบคู่กับการสร้างฐานข้อมูลและจัดทำตัวชี้วัดการพัฒนาเพื่อติดตามผลการดำเนินงานของชุมชน
 - (3) สนับสนุนให้ชุมชนจัดทำแผนอย่างมีส่วนร่วม โดยนำศักยภาพปัญหาของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยนำศักยภาพปัญหาของชุมชนมาวิเคราะห์และกำหนดกิจกรรมดำเนินงานตามความสามารถของชุมชนที่พึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่เป็นหลักและเสริมหนุนด้วยทรัพยากรจากแหล่งภายนอกในส่วนที่เกินความสามารถของชุมชน
 - (4) จัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็นร่วมกัน จากการติดตามประเมินผลการพัฒนา โดยชุมชนร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อสรุปบทเรียน และปรับระบบข้อมูลพื้นฐานและตัวชี้วัดการพัฒนาของชุมชนให้ทันสมัยเป็นระยะๆ ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตให้มีประสิทธิภาพและมีคุณภาพ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองและสร้างภูมิคุ้มกัน

ของระบบเศรษฐกิจ โดยรวมการสร้างมูลค่าเพิ่มของวัตถุดิบทางการเกษตร โดยส่งเสริมการแปรรูปแบบต่างๆ ที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาและความต้องการของท้องถิ่น พร้อมทั้งสนับสนุนเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เกิดความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ

2) ส่งเสริมและพัฒนาประสิทธิภาพด้านการตลาดสินค้าเกษตรชุมชนโดยดำเนินการดังนี้

(1) เพิ่มขีดความสามารถ ทักษะของเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรในชุมชนให้สามารถเป็นผู้ประกอบการได้ สามารถตัดสินใจและวางแผนการผลิตที่เชื่อมโยงกับการตลาด การเพิ่มประสิทธิภาพ การจัดการ การใช้ระบบข้อมูลข่าวสารด้านการผลิต ราคาสินค้า และหลักการตลาดเป็นเครื่องมือในการทำธุรกิจ รวมทั้งแปรรูปสินค้า

(2) สนับสนุนการจำหน่ายสินค้าของชุมชนยังแหล่งและสถานที่ต่างๆ ให้ไปสู่ผู้บริโภคอย่างทั่วถึง เพื่อเป็นการกระจายสินค้าของชุมชนออกสู่ตลาดภายนอก และสร้างรายได้เพิ่มให้กับชุมชน

(3) ปรับปรุงตลาดสินค้าเกษตรทุกระดับให้มีสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อเพิ่มมูลค่าและลดต้นทุนการผลิตอย่างเพียงพอสามารถสร้างกลไกเชื่อมโยงระหว่างตลาดกับท้องถิ่น ระดับภูมิภาคและระดับประเทศให้มีความสามารถในการกระจายผลผลิตไปยังผู้บริโภคอย่างกว้างขวาง

(4) ส่งเสริมและสนับสนุนภาคเอกชนที่ได้รับซื้อสินค้าเกษตรกรรมชุมชนในการขยายสู่ทางการตลาดไปยังต่างประเทศ เพื่อกระจายสินค้าเกษตรส่งออกไทยที่มีศักยภาพสูงให้กว้างขวางและลดผลกระทบจากการพึ่งพิงตลาดหลัก

(5) สร้างเครื่องหมายการค้า (ตรา) สินค้าของท้องถิ่นให้เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน

(6) ส่งเสริมการใช้พาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ในการจัดหาและเป็นช่องทางการตลาดในการกระจายสินค้าไปสู่ผู้บริโภคมากขึ้น

3) สนับสนุนเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาธุรกิจชุมชนโดยส่งเสริมการสร้างเครือข่าย

เศรษฐกิจชุมชน จัดทำข้อมูลสินค้าเกษตรชุมชน สนับสนุนการจัดทำแผนแม่บทเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์พื้นบ้านที่เป็นการนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาที่มีอยู่ โดยให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการได้ด้วยตนเองตั้งแต่การผลิตจนถึงการตลาด

4) ส่งเสริมและพัฒนากองทุนเพื่อเพิ่มการจ้างงานและการกระจายรายได้สู่ชุมชน อาจดำเนินการได้ดังนี้

(1) พัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้สามารถรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ โดยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางการเกษตร พร้อมทั้งสนับสนุนการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ชุมชนเกษตร และทรัพยากรธรรมชาติที่มีบนพื้นที่ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และเป็นการพัฒนาการเกษตรชุมชนอย่างยั่งยืน

(2) ส่งเสริมบทบาทชุมชนและองค์กรชุมชนในท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวการเกษตรอย่างครบวงจร ทั้งการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การบำรุงรักษา และพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน โดยรณรงค์สร้างจิตสำนึกเสริมความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ชุมชนและท้องถิ่นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน รวมทั้งสนับสนุนให้มีการพัฒนาสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านและการให้บริการในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับธุรกิจการท่องเที่ยว

5) พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ โดยการรวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลในด้านการผลิต การตลาด เครือข่าย และการบริการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชน เพื่อบริการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และผู้สนใจทั่วไป

6) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการรณรงค์สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้ดำเนินกิจกรรมคำนึงถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ประโยชน์ของวิสาหกิจชุมชนต่อเกษตรกร

1) การรวมตัวกันของเกษตรกรในการประกอบธุรกิจในระดับชุมชน มีความมั่นคง ได้รับการรับรองตามกฎหมาย

2) การส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาความสามารถในการจัดการ ตรงตามความต้องการที่แท้จริง

3) ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ มีความพร้อมที่จะพัฒนาสำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคต

จากแนวทางดังกล่าวส่วนใหญ่จะเป็นวิธีดำเนินการวิสาหกิจชุมชนในภาคการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ แต่ในความเป็นจริงของสังคมนั้นธุรกิจชุมชน และวิสาหกิจชุมชนมีความหลากหลายมากกว่าธุรกิจภาคการเกษตรแต่จะรวมถึงธุรกิจทางด้านพาณิชยกรรม ธุรกิจทางด้านอุตสาหกรรม และธุรกิจทางด้านบริการอีกด้วย ในมิติของความหลากหลายนี้ พิทยา ว่องกุล (2549 : 1 – 14) ได้เสนอหลักคิดในการพัฒนาธุรกิจชุมชน – วิสาหกิจชุมชนแบบองค์รวมที่ยั่งยืนไว้โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

ธุรกิจชุมชน – วิสาหกิจชุมชน

มิติของธุรกิจชุมชนมีความหลากหลายสูง นักคิด นักวิชาการ นักพัฒนา (NGOs) นักธุรกิจ ข้าราชการอื่นๆ ลงมาจนถึงผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชนบท ต่างเสนอวิธีคิดและแนวทางพัฒนาชุมชน / สังคม ในสาระและรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลาย โดยเฉพาะบทเรียนของชาวบ้านหรือชุมชนที่อยู่รอดได้ด้วยเศรษฐกิจการผลิตแบบพึ่งตนเองการรวมกลุ่มเพื่อสร้างศักยภาพของชุมชน การสร้างกองทุนในรูปแบบต่างๆ เครือข่ายองค์กรชาวบ้าน และความร่วมมือกันพัฒนาชุมชน / สังคม ระหว่างองค์กรหรือหน่วยงานในภาคส่วนต่างๆ ที่เรียกว่า “พหุภาคี” เป็นฐานคิดไปสู่การพัฒนาที่มั่นคง

ความมั่นคงและยั่งยืนมาจากหลักเอาชุมชนเป็นศูนย์กลาง

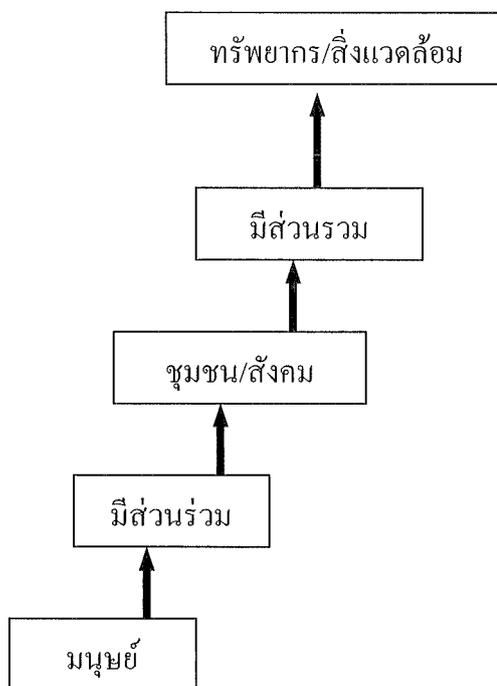
จากการจัดระดมสมองบรรดาผู้สนใจศึกษาและมีบทบาทร่วมพัฒนาสังคมในช่วงที่ผ่านมา เพื่อสังเคราะห์บรรดาแนวความคิดองค์ความรู้ กระบวนการพัฒนาทางด้านการผลิต การสร้างทุน และกระบวนการทางวัฒนธรรมชุมชน / สังคมนั้น สรุปผลได้ว่า

- ปัญหาวิกฤตทางสังคมไทยเป็นปัญหาโครงสร้าง การแก้ปัญหาก็แท้จริงควรเน้นที่โครงสร้างชุมชน / สังคม
- พบว่าชุมชนมีโครงสร้างเข้มแข็งของตน สามารถยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางวิกฤตเศรษฐกิจสังคมที่เสื่อมโทรม
- พบว่าการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นยุทธศาสตร์ยุทธวิธีที่สำคัญซึ่งนำไปสู่ความสำเร็จ

ดังนั้นภาวะแห่งการพัฒนาใหม่จำเป็นต้องอาศัยฐานคิดเป็นแกนกลาง ฐานคิดที่มีหลักปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับชุมชน มีชุมชนเป็นฐาน และฐานชุมชนก็ตั้งอยู่บนหลักการพัฒนาที่ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เน้นชุมชนต้องอยู่ร่วมกันในระบบนิเวศน์ที่ดี และประกอบเข้าเป็นองค์รวมเดียวกัน

ไม่ใช่เอาเศรษฐกิจเป็นฐานเป็นศูนย์กลางและเป้าหมายการพัฒนา ตามทฤษฎีการพัฒนาสังคมแนวเสรีนิยมทั้งเก่าและใหม่ ซึ่งเน้นการผลิตของปัจเจกชน การแข่งขันเสรีที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างทุนน้อยและทุนใหญ่ การแสวงหากำไรสูงสุดด้วยการเอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ในชุมชน/สังคม แล้วแข่งขันกันแปรรูปหรือทำลายทุกสิ่งทุกอย่างเพียงเพื่อสร้างความร่ำรวยส่วนตัว

ฐานคิดการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

ภาพที่ 7 : ฐานคิดการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

นับเป็นความแตกต่างระหว่างนักคิดนักพัฒนาชุมชนที่ยึดหลักเอาชุมชนเป็นฐานเป็นเป้าหมายและศูนย์กลาง มีการบริหารจัดการด้วยตนเองและมีอิสรภาพอย่างแท้จริง กับอีกฝ่ายหนึ่งที่ยึดเอาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมาย และเอาชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจ ผลักดันชุมชนลงสู่หุบเหวการเอารัดเอาเปรียบของระบบทุนเอกชนที่มั่งคั่งและมีเทคโนโลยีเหนือกว่านำพาชุมชนไปสู่ความเป็นทาส

จากเหตุผลและจุดยืนดังกล่าว ปรัชญาการพัฒนาชุมชนของฝ่ายที่เอาชุมชนเป็นตัวตั้งจึงวางหลักคิด การพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมที่ยั่งยืนไว้ว่า

- ชุมชนหรือองค์กรชุมชน เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและทรัพยากรธรรมชาติ
- เคารพหลักการและเป้าหมายการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน แบ่งปันกัน พึ่งพากัน ภายในชุมชนอย่างเสมอภาค และเคารพหลักการอยู่ร่วมกันของชุมชน (มนุษย์) กับสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศน์แบบปฏิสัมพันธ์ภาพ
- ใช้ธรรมาธิปไตย (ยึดความเป็นธรรมเป็นเป้าหมาย หรือประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม) โดยองค์กรชุมชนบริหารจัดการและวางแผนแม่บทพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง
- สร้างทุนชุมชนหรือกองทุนของชุมชนหลากหลายรูปแบบ เป็นหลักประกันความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและสิทธิมนุษยชน
- ธุรกิจชุมชนทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นวิสาหกิจชุมชน ธุรกิจด้านการบริการชุมชน สถาบันการเงินของชุมชน เน้นหลักการมีส่วนร่วมและกระจายผลประโยชน์ ควบคู่ไปกับการสร้างสังคมสวัสดิการที่เกิดจากสมาชิกชุมชนร่วมมือสร้างขึ้นมา เรียกว่า ระบบประชาสวัสดิการ
- เศรษฐกิจชุมชนมาจากการฐานการผลิตที่หลากหลายเป็นองค์รวมด้านปัจจัยสี่ที่ตอบสนองตลาดในชุมชนเป็นใหญ่

ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมที่ยั่งยืนแนวทางนี้ ทำให้ระบบทุนของชุมชน วิสาหกิจชุมชน สถาบันการเงิน และเศรษฐกิจชุมชน แตกต่างกับแนวคิดของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของรัฐและแนวคิดที่เอาชุมชน ไปขึ้นต่อระบบทุนนิยม

โครงสร้างธุรกิจชุมชน – วิสาหกิจชุมชน

โครงการธุรกิจชุมชนและหลักคิดในการประกอบธุรกิจชุมชนได้แก่

(1) โครงสร้างว่าด้วยทุนแห่งชีวิต หรือทุน โภคทรัพย์ที่ให้ผลผลิตทวีคูณ จากการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์แบบการเกษตรผสมผสาน วนเกษตร หรือการเกษตรครบวงจร ซึ่งเป็นฐานชีวิตมนุษย์ที่พึ่งพิงเลี้ยงครอบครัวได้ และเป็นฐานที่มาของการสร้างทุนเงินตรา กลุ่มออมทรัพย์และธนาคารชุมชนในรูปแบบอื่นๆ อีกทั้งวงจรถุนแห่งชีวิตตามธรรมชาติยังเกื้อกูลกันเอง ช่วยลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำลงด้วย และเป็นปัจจัยการผลิตที่นำมาเชื่อมโยงเข้าด้วยกันเป็นชุมชนแบบองค์รวมที่พึ่งพิงตนเองได้

ชุมชนที่พึ่งพิงตนเองได้ ไม่จำเป็นต้องพัฒนาสินค้าแบบหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่นำพาชีวิตและความมั่งคั่งทางอาหารของชุมชนไปขึ้นต่อชุมชนอื่น หรือพึ่งสินค้าในระบบอุตสาหกรรมของเอกชนที่ต้องจ่ายเป็นเงิน

ความหลากหลายทางชีวภาพของต้นทุนชีวิตในประเทศไทย มีทั้งพืชและสัตว์ที่สามารถปลูกหรือเลี้ยงไว้ด้วยกันแบบองค์รวม ในที่นี้ขอเรียกว่า การเกษตรองค์รวม (Holistic plantation) ซึ่งเกษตรกรไทยสามารถปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ไว้ด้วยกันประมาณ 300-400 ชนิดในทุกภูมิภาคที่ผืนดินยังไม่แห้งแล้งอย่างรุนแรงหรือมีระบบน้ำที่เอื้ออำนวยให้

เพียงแค่อาศัยภูมิปัญญาในการแปรรูปผลผลิตทางด้านการเกษตรที่สืบทอดจากโบราณ และใช้ความรู้สมัยใหม่ในปัจจุบัน เชื่อหรือไม่ว่า ชุมชนไทยจะมีสินค้าไม่ต่ำกว่า 3,000 ชนิด หากนับการแค่เพียงผลผลิตเหล่าหรือไวน์ที่ทำจากพืชก็ไม่ต่ำกว่า 1,000 สูตร โดยยังไม่นับแปรรูปพืชผลการเกษตรที่สามารถแปรรูปเป็นขนม สินค้าแห้ง เค็ม หวานและเครื่องดื่มอีกมากมาย

ชุมชนหนึ่งที่มีหลักคิดพึ่งตนเองสูงและมีภูมิปัญญาหลากหลาย ย่อมดำเนินวิสาหกิจได้ หลากหลายชนิด จากผลผลิตในไร่นาและสวนหรือธรรมชาติ การจัดระบบการผลิตเป็นวิสาหกิจชุมชนจะนำไปสู่การแปรรูปผลผลิตมากมาย ซึ่งใช้บริโภคในชุมชนและจัดจำหน่ายเป็นสินค้า ความหลากหลายของผลผลิตแบบองค์รวมนี้จะกลายเป็นความมั่นคงทางอาหารและความมั่นคงในชีวิตเพราะวิสาหกิจนั้นเป็นองค์รวมที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของชุมชนได้หมดสิ้น ชุมชนพึ่งตนเองได้ ดังนั้นค่าของเงินจะค่อยๆ ลดความหมายลงในชุมชน

(2) กฎว่าด้วย “ลดรายจ่ายเท่ากับเพิ่มรายได้และเพิ่มทุนในระดับชุมชน” เป็นหลักคิดที่ชี้นำทิศทางการประกอบธุรกิจชุมชน มุ่งสู่เป้าหมายการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อลดรายจ่ายจากการซื้อสินค้าจากภายนอก เมื่อไม่มีรายจ่าย รายได้แม้จะน้อยคิดแต่ก็เพิ่มคุณค่าในตัวมันเองมากขึ้น

หลักคิดข้อนี้พัฒนาไปสู่ การแบ่งงานกันผลิตในชุมชน ด้วยการแปรรูปพืชผลการเกษตร เป็นธุรกิจอุตสาหกรรมชุมชน เข้าแทนที่อุตสาหกรรมนำเข้า เงินในชุมชนก็ไม่ไหลออกสู่ภายนอก เท่ากับเป็นการสั่งสมความมั่งคั่งภายใน และเกิดสภาพคล่อง การหมุนเวียนของเงินตราในชุมชนขึ้น

(3) กฎว่าด้วย “กองทุนชุมชน” ที่เติบโตจากน้อยสะสมไปสู่อันใหญ่ จากการให้สัจจะออมทรัพย์เพื่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้า หรือกองทุนสวัสดิการต่างๆ ที่เป็นหลักประกันชีวิตที่มั่นคงแก่สมาชิกในชุมชน และสร้างระบบการเงินภายในชุมชนให้ทุกคนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เพื่อกู้ยืมไปพัฒนาอาชีพหรือเศรษฐกิจของตน การสร้างกองทุนชุมชนที่หลากหลายและเชื่อมโยงเป็นวงจรในชุมชนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนขยายการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็ วิสาหกิจชุมชน หรือสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ด้วยตนเอง และพัฒนาทีละก้าวบนฐานของตนเอง ปัญหาความล่มจมล่มสลายของวิสาหกิจชุมชนย่อมไม่เกิดขึ้น เพราะวิสาหกิจเหล่านั้นมาจากกองทุน

ชุมชน และกองทุนชุมชนมาจากการถือหุ้นคนละเล็กละน้อยหรือสะสมมายาวนานของสมาชิกในชุมชน

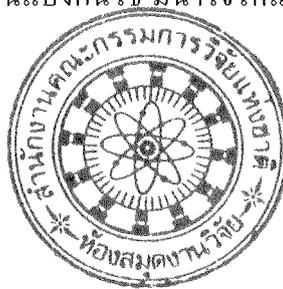
(4) กฎการตลาดเพื่อชุมชน ที่วิสาหกิจชุมชนหรือสมาชิกผลิตสินค้าหลากหลายชนิดสนองต่อความต้องการของชุมชนเป็นหลัก เหลือเพื่อจึงขายสู่ตลาดภายนอก ทำให้เสถียรภาพของราคาที่เกิดจากความต้องการซื้อ (Demand) และความต้องการขาย (Supply) เคลื่อนไหวน้อยที่สุดความคงที่ ความได้เปรียบเสียเปรียบจะไม่เกิดขึ้นในชุมชนเงินไม่มีอิทธิพลในชุมชนสินค้าที่เหลือเมื่อขายให้ภายนอกจะกลายเป็นมูลค่าสะสมทุนให้สมาชิกชุมชน

(5) กฎว่าด้วยความหลากหลายทางธรรมชาติที่เป็นภูมิปัญญา ขอย้ำอีกครั้งว่า ภูมิศาสตร์ประเทศไทยอยู่ในเส้นนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชเบะสัตว์ทั้งหมดนับแสนชนิดเป็นพันธุ์ไม้ราว 2,500 ชนิด กอปรด้วยสมุนไพรมากมาย และอุดมด้วยไม้ผล คนไทยได้เรียนรู้และใช้ประโยชน์ในฐานะที่เป็นอาหาร ยารักษาโรค โดยนำมาหมักดอง แช่อิ่ม คั้นเป็นน้ำผลไม้ กวน ทำแห้ง ฉาบ กลั่นเป็นสุรา และแปรรูปขนมต่างๆ ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นศักยภาพที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นสินค้าได้หลากหลายชนิด เป็น โครงสร้างชุมชนด้วยอาหารและยารักษาโรคที่นำไปสู่ความมั่งคั่งและมั่นคงของชุมชน

แม้ว่าสังคมไทยจะพัฒนาตามแบบสังคมตะวันตกอย่างไม่ลืมหูลืมตา จนกระทั่งละเลยภูมิปัญญาบรรพบุรุษ แต่ภูมิปัญญานั้นคงยังถ่ายทอด สั่งสม และประยุกต์ใช้สืบต่อ ๆ มา ดังจะพบว่าในแต่ละท้องถิ่นมีผู้นำทางปัญญาที่สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ได้มากมาย เพราะเป็นปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อชีวิต การฟื้นฟูและปรับใช้เข้ากับธุรกิจชุมชนจะสร้างประโยชน์ได้มากมาย

(6) โครงสร้างแรงงานและปัจจัยการผลิตเป็นของชุมชนทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำกว่าบริษัทธุรกิจเอกชนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดระบบการผลิตของทุนชีวิตที่ได้หลากหลายพืชผลการเกษตรจะค้าจุนมิให้ต้องมีรายจ่ายที่สูง และสมาชิกชุมชนอยู่ได้ ดังนั้นชุมชนก็สามารถกำหนดราคาสินค้าที่ส่งออกนอกหมู่บ้านไปสู่ในตลาดทุนนิยมได้

(7) กฎว่าด้วยการปฏิสัมพันธ์แบบแนวนอนทางสังคม โครงสร้างทางธรรมชาติที่หลากหลายของท้องถิ่นฤดูกาลที่ไม่แบ่งแยกผู้คนออกจากกันเช่นฤดูกาล ในแถบประเทศตะวันตกการคมนาคมทางน้ำและทางบกที่ติดต่อกันได้โดยไม่มีอุปสรรค ล้วนส่งเสริมให้มนุษย์ในดินแดนบริเวณนี้มีปฏิสัมพันธ์แบบเครือญาติหรือมีระบบพวกพ้องสูง สร้างระบบชุมชน/สังคมแบบพึ่งพากันขึ้นมา โดยอาศัยประเพณีวัฒนธรรม (เดิม) แบบมีส่วนร่วมซึมซาบอยู่ในวิถีชีวิต ซึ่งสามารถพบได้จากการร่วมกันสร้างบ้านเรือน ลงแขก แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ มีน้ำใจให้แก่กันรวมถึงพิธีกรรมและการละเล่นที่สมาชิกเข้าร่วมมือกัน

โครงสร้างชุมชน/สังคมแบบมีส่วนร่วม เป็นพื้นฐานการสร้างกลุ่มสร้างองค์กรที่เข้มแข็ง สร้างกองทุนและความร่วมมือที่ทรงพลัง บรรดาองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งพาตัวเองได้ในชนบท ล้วนอาศัยปฏิสัมพันธ์แบบพวกพ้องเครือญาติและวัฒนธรรมทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำตามธรรมชาติ จะต้องมีการมี (ไม่ใช่อำนาจ) ที่มาจากการยอมรับของชุมชน/สังคมสืบเนื่องจากการเสียสละอุทิศตน ผ่านการใช้ชีวิตร่วมในชุมชนมานาน ดังนั้นศักยภาพของชุมชนไทยจึงมีลักษณะที่เรียกว่า “ชุมชนแบบองค์รวม” ที่บูรณาการไปสู่ความยั่งยืนได้ หากนำไปใช้อย่างถูกต้องและมีคุณธรรม

องค์ประกอบหรือโครงสร้างของธุรกิจชุมชนดังกล่าวมาแล้ว เป็นฐานการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยั่งยืนไม่ว่าประเทศอื่นหรือภายนอกชุมชนจะประสบปัญหาเศรษฐกิจการเงินอย่างไร แต่ชุมชนที่พัฒนาอย่างยั่งยืนก็พึ่งตนเองได้ตลอดเวลา เพราะชุมชนเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง มีระบบที่เป็นอิสระไม่ต้องพึ่งพิงคนอื่น และข่มขืนหยัดอยู่ได้ยาวนาน

ดังนั้น ผู้นำชุมชนที่ต้องการจะพัฒนา ชุมชนได้เข้มแข็งจริงๆ จึงต้องเปลี่ยนทัศนคติใหม่ จึงจะสร้างศักยภาพของชุมชนไปสู่ความมั่นคงที่ยั่งยืนได้

ทั้งศักยภาพของชุมชนในวิสัยทัศน์ใหม่ก็ต้องเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวที่นำไปสู่การสร้างชุมชนแบบองค์รวมที่เป็นอิสระ พึ่งพาตัวเองได้อย่างมั่นคง แล้วประสานกันเข้าเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชนระดับต่างๆ เพื่อร่วมกันวางแผนยุทธศาสตร์และร่วมมือกันกำหนดชะตากรรมชีวิตตนเอง ซึ่งเป็นรากฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ยุทธวิธีหรือขั้นตอนการพัฒนาธุรกิจชุมชน-วิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนหรืออุตสาหกรรมชุมชนเป็นแนวคิดที่มุ่งแปรรูปผลผลิตตามธรรมชาติ หรือกระทำการผลิตสินค้า โดยสมาชิกในชุมชน เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ด้วยหลักคิดสำคัญที่ว่า ความหลากหลายของผลผลิตในชุมชน ทั้งในด้านการบริโภคแบบพัฒนาตัวเอง การเก็บหรือถนอมอาหารไว้กินในครอบครัวและในชุมชน จะช่วยลดรายจ่ายให้ครอบครัว และสร้างเสริมสุขภาพอนามัยให้ตนเองได้อย่างดีและอย่างรับผิดชอบที่สุดของชุมชนซึ่งจะเป็นฐานการสร้างสังคม สุขภาพอนามัยที่ดี มีคุณธรรม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ด้านกำไรสูงสุดเช่นที่นักธุรกิจกระทำกันในปัจจุบัน โดยเอาเปรียบผู้บริโภคอยู่ตลอดเวลา

ด้วยเหตุดังกล่าว ขั้นตอนการสร้างวิสาหกิจชุมชนจึงตั้งอยู่บนกระบวนการคิดและปฏิบัติดังนี้

(1) จุดเริ่มต้นของการแปรรูปหรือผลิตสินค้าของชุมชน สมาชิกชุมชนต้องมีเป้าหมายเพื่อการบริโภคหรืออุปโภคของตนเอง หรือในครัวเรือนเป็นหลัก ด้วยการผลิตสินค้าหลายชนิดหลายประเภท ในลักษณะหลากหลายเพื่อการพึ่งตนเอง ลดรายจ่ายที่เสียไปจากการซื้อและ

ป้องกันไม่ให้เงินของชุมชนไหลออกไปนอกชุมชนโดยไม่จำเป็น ซึ่งจะส่งผลให้การหมุนของเงินอยู่ในหมู่บ้านและแพร่สะพัดในหมู่บ้าน ดังนั้น การตลาดของวิสาหกิจชุมชนที่สำคัญอันดับแรกคือ มุ่งผลิตเพื่อตลาดที่เป็นตัวเองของผู้ผลิต

(2) เมื่อสมาชิกในชุมชนผลิตอุตสาหกรรมชุมชน เพื่อลดรายจ่ายของตนเองหรือเป็นหลักพึ่งพิงตนเองได้แล้ว จึงค่อยขยายการขายการผลิตออกไปสู่เพื่อนบ้าน เพื่อช่วยลดภาระซื้อของแพงแก่เพื่อนบ้าน ผู้ผลิตเองก็ไม่จำเป็นต้องซื้อสินค้าจากภายนอก ถือว่าเป็นการช่วยลดรายจ่ายให้เพื่อนบ้านไปด้วย ทำให้เงินไม่ออกไปนอกหมู่บ้าน

ดังนั้น การตลาดของวิสาหกิจชุมชนขั้นที่สองคือ ตลาดในชุมชน เป้าหมายอยู่ที่เพื่อนๆ ในชุมชน โดยผลิตเพื่อแทนที่สินค้าที่นำเข้ามาจากภายนอกชุมชน

(3) เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนมีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนหรืออุตสาหกรรมย่อยที่ร่วมทุนของชุมชน มีทั้งที่ไม่ต้องใช้เครื่องจักร อุปกรณ์หาง่าย ตลอดไปจนถึงการใช้เครื่องจักรขนาดเล็กและขนาดกลาง

ดังนั้น ในสถานะที่ชุมชนยังไม่มีเงินทุน ในการซื้อเครื่องจักร การเริ่มต้นดำเนินธุรกิจจึงต้องคำนึงถึงการลงทุนต่ำ อุปกรณ์ง่ายๆ การใช้แรงงานในชุมชน และการรู้จักพัฒนาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมมาใช้ จึงจำเป็นต้องส่งเสริมขึ้นในชุมชน เพราะบรรดาอุตสาหกรรมชุมชนในลักษณะดังกล่าว ชุมชนสามารถดำเนินการขึ้นมาเป็นธุรกิจชุมชนด้วยตนเอง ดังตัวอย่างที่จะกล่าวต่อไปนี้ อุตสาหกรรมชุมชนที่ประยุกต์ใช้จากอุปกรณ์ง่ายๆ จึงสามารถกำเนิดขึ้นได้และถ้าประสงค์จะให้มีความสามารถในการผลิตที่ให้ปริมาณจำนวนมาก เช่นเดียวกับธุรกิจขนาดใหญ่ เราก็สามารถทำได้เช่นกัน โดยฐานการผลิตจากปริมาณคนจำนวนมากแทนเครื่องจักรขนาดใหญ่

ตัวอย่างเช่น บริษัทผลิตสบู่ ยาสีฟัน แชมพูสระผม บริษัทหนึ่งสามารถผลิตได้ 50,000 ก้อนต่อวัน อุตสาหกรรมชุมชนที่ได้กาละมัง แรงงานคน ก็สามารถผลิตสบู่จำนวนนี้ไม่ได้ หากหากสูตรผลิตสบู่และมอบให้ชาวบ้าน 1,000 ครอบครัว ผลิตให้ครอบครัวละ 50 ก้อนต่อวัน แนวคิดอุตสาหกรรมประยุกต์เช่นนี้ ไม่ใช่ความฝันเลื่อนลอย แต่สามารถจัดการผลิตได้ เพียงแค่ชาวบ้านมีสูตร มีภูมิปัญญา โดยรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือสหกรณ์ แล้วสหกรณ์ฝึกสอนให้สมาชิกในชุมชน ทำการผลิตต่างๆ โดยวางแผนการตลาดว่า สินค้าที่ผลิตจกมีผู้บริโภคเป็นชาวบ้านผู้ผลิตเอง ถัดมาเป็นการตลาดในชุมชนและการตลาดขั้นสุดท้ายคือ การตลาดนอกชุมชน นำเอาสินค้าที่เหลือจากการใช้ภายในชุมชนแล้วออกจำหน่ายนำเงินจากบุคคลภายนอกเข้าสู่หมู่บ้าน ยามเมื่อสินค้าประเภทนั้นๆ ล้นตลาดภายนอกชาวบ้านก็จำกัดจำนวนการผลิตให้เหลือเพียงพอกับการตลาดในชุมชนและการใช้เองไม่เห็นจะต้องไปเดือนร้อนอะไร และไม่ต้องกลัวว่าจะขาดทุนเสียด้วยซ้ำไป

วิสัยทัศน์ในการสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่

ในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจสังคม ทั้งภาครัฐและเอกชนได้หันมาสนใจเศรษฐกิจชุมชนมากขึ้น และให้การยอมรับทั่วไปในฐานะเป็นทางรอดหรือทางออกของสังคมไทย ถึงขั้นสูงขึ้นเป็นนโยบายสำคัญระดับชาติ แต่หากพิจารณาอย่างถ่องแท้ จะพบว่า เศรษฐกิจชุมชนนั้นมีฐานะเป็นเพียงตัวแบบ (Model) หนึ่ง ซึ่งองค์กรรัฐและเอกชนบางแห่งคิดจะนำไปให้ชุมชนจำลองให้ในขอบข่ายทั่วประเทศ โดยมีให้ยั้งถึงความจริงว่า ความสำเร็จของธุรกิจชุมชนแต่ละชุมชนเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยอาศัยเหตุปัจจัยทรัพยากร การบริหารจัดการ การเสนอนำพา และสภาพความเป็นจริงของชุมชนนั้น ๆ

สำหรับทางด้านยุทธศาสตร์นั้น วิสัยทัศน์ที่กว้างไกลจะพิจารณาเศรษฐกิจชุมชนในฐานะองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งแตกต่างจากทฤษฎีเศรษฐกิจกระแสหลัก โดยอาศัยหลักอภิปรัชญา (หลักคิดทางวิทยาศาสตร์แห่งพุทธ) ที่มองลึกถึงเหตุปัจจัยอันก่อให้เกิด “ภาพของเศรษฐกิจชุมชน” ในตัวของมันเอง (Self in Themselves) ภาวิสัยแห่งการพัฒนาที่เป็นผลกระทบและทิศทางการพัฒนาที่ปฏิรังสรรค์กับเศรษฐกิจกระแสหลัก

ยุทธศาสตร์การพัฒนาจึงมองถึงวิสัยทัศน์การสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ของชุมชนซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากการพัฒนากระแสหลัก ดังต่อไปนี้

(1) เน้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อสร้างฐานความรู้และองค์ความรู้ที่เป็นของตนเอง รวมไปถึงการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยผู้นำ ผู้ทรงภูมิปัญญา ในชุมชนเป็นแกนกลาง คุณลักษณะนี้เป็นจุดแข็งที่ชุมชนใช้สร้างความเป็นเอกภาพและศักยภาพของตน สามารถพัฒนาและรวบรวมความรู้ต่างๆ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนหรือจัดตั้งมหาวิทยาลัยชาวบ้าน อีกทั้งสามารถพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่ชุมชนได้

(2) กระบวนการสร้างทุนชุมชน/ทุนสังคม ที่มองครอบคลุมทั้งการสะสมเงินตราจากน้อยสู่ใหญ่เพื่อสร้างกลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารชุมชน ซึ่งอาศัยเงินตราเป็นสื่อ และทุนทางสังคมที่มาจากบุคลากร ภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรมชุมชน สถาบันในชุมชน สาธารณสมบัติทรัพยากรธรรมชาติชุมชน ฯลฯ ปัจจุบันชุมชนในชนบททุกภาคได้สร้างทุนชุมชน/สังคมในรูปแบบหลากหลายมากมาย

(3) กระบวนการศึกษาวิจัยในกระบวนการทัศน์ใหม่ควรเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนา ได้แก่ แสวงหาความร่วมมือจากนักวิชาการ หรือสถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานภายนอกชุมชนกับส่งเสริมให้ชุมชนหรือสถาบันชุมชน (โรงเรียน ครู ปัญญาชน ผู้นำชุมชน) ทำงานวิจัยเองเพื่อนำผลที่ได้มาวางแผนพัฒนาชุมชนในขั้นต่อนต่อไปโดยรับเงินทุนสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาที่กำหนดขึ้นมาจากการวิจัย

(4) กระบวนการประสานความหลากหลาย จากปัจจัยที่เป็นคุณค่าต่อการพัฒนา เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ที่ชุมชนเปิดรับเอาความรู้และความช่วยเหลือจากภายนอก โดยการเปิดเวที และเปลี่ยนทัศนาระหว่างชุมชน ชุมชนกับหน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน และร่วมมือกับ หน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือแหล่งเงินทุนต่างประเทศ โดยมีชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจและ วางแผนพัฒนาตนเอง

ในกระบวนการประสานความหลากหลายจากปัจจัยที่เป็นคุณค่า จะนำไปสู่ความร่วมมือพัฒนาแบบเบญจภาคี หรือพหุภาคี ที่ภาคส่วนต่าง ๆ ของรัฐและเอกชนร่วมมือกับองค์กร ชุมชนผลักดันให้เกิดการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ มีศักยภาพ และมีการประสานกันวางแผน พัฒนาระดับภาค ระดับชาติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมโดยรวม และกระบวนการทัศน์ใหม่นี้จะทำให้มูลนิธิหรือองค์กรพัฒนาที่ทำงานภาคสนาม หรือใกล้ชิดกับชุมชน สามารถร่วมงานกับหน่วยงานรัฐในการผลักดันการพัฒนาชุมชนสู่ นโยบายระดับชาติได้อย่าง สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและสัมฤทธิ์ผล

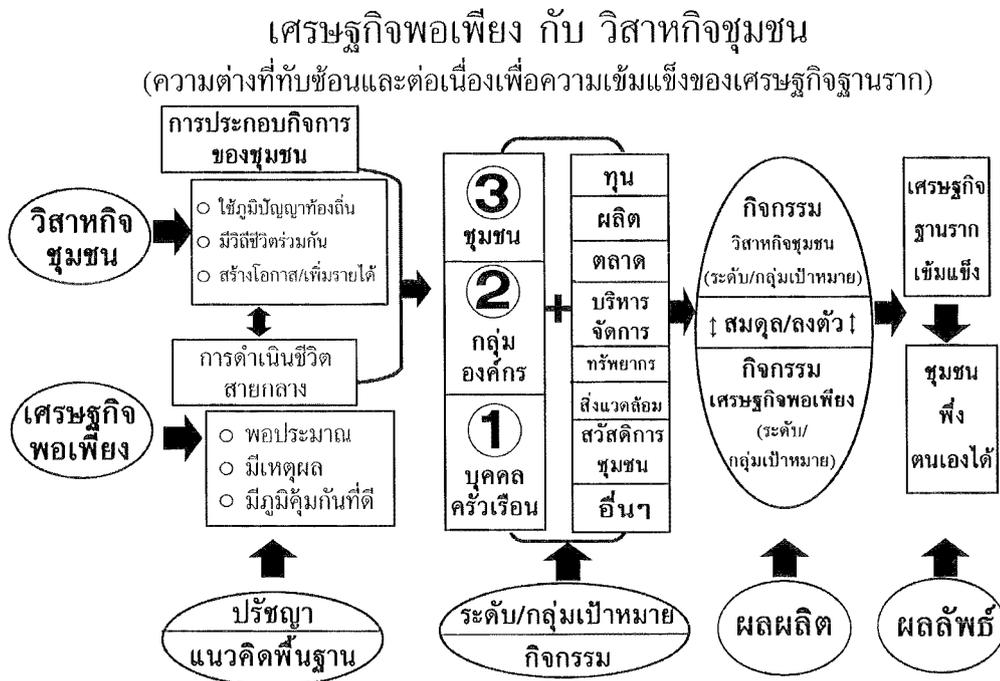
ในด้านตรงกันข้าม หน่วยงานรัฐและเอกชนที่ร่วมมือกันก็จะสามารถพัฒนางาน วางแผนงาน นโยบาย และความก้าวหน้าของหน่วยงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีพันธมิตรในการ ปฏิบัติโครงการ และนำไปสู่การปฏิรูประดมทุนที่มาร่วมมือกัน

(5) กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชน จะนำไปสู่กระบวนการทัศน์ใหม่ในการต่อ ยอดความรู้ในการพัฒนาตนเองและเครือข่ายอยู่ตลอดเวลา นำไปสู่การยกระดับทุนที่เกิดจากการ ร่วมทุนกันระหว่างองค์กรชุมชนในการสร้างธุรกิจ - อุตสาหกรรมชุมชน เช่น โรงสีชุมชน โรงงานขนมจีน ฯลฯ การกำหนดตลาดเครือข่าย ทั้งในรูปแบบที่ซื้อขายสินค้า และแลกเปลี่ยน สินค้ากัน รวมไปถึงสถาบันการเงินของเครือข่าย และการวางแผนพัฒนาหรือยุทธศาสตร์การ พัฒนาตนเองอย่างมีพลัง

นี่คือแนวคิดธุรกิจชุมชนและหลักคิดเศรษฐกิจชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงและ พึ่งพิงตัวเองโดยมีสมาชิกร่วมมือร่วมใจกันผลักดันให้การพัฒนาไปสู่ทิศทางใหม่ เป็นการพัฒนา แบบองค์รวม ทั้งยังเป็นหลักคิดหนึ่งที่จะพัฒนาชุมชนไปสู่ “สังคมชุมชนอธิปไตย” ซึ่งอำนาจการ ปกครองเป็นของชุมชนอย่างแท้จริง

เศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน

บุญญา สอนเกิด (2549) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับความแตกต่าง ความเหมือน และความทับซ้อนกันของแนวคิดและแนวปฏิบัติของเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนไว้ อย่างน่าสนใจ ดังนี้ (โปรดดูภาพ)

ภาพที่ 8 : เศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน

จากสาระสำคัญที่ได้นำเสนอ ถึงแม้ว่าแนวคิดพื้นฐานและปรัชญาของ “เศรษฐกิจพอเพียง” กับ “วิสาหกิจชุมชน” จะไม่เหมือนกันทั้งหมดทุกประเด็น แต่หากได้พิจารณาให้ลึกลงไปถึงองค์ประกอบอื่น ตลอดจนกระบวนการดำเนินงานแล้วก็จะเห็นได้ว่าไม่ได้แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงเช่นกัน ตรงกันข้ามกลับ มีความทับซ้อน ที่เป็นการเสริมหนุน และต่อเนื่องกันอย่างชัดเจน ในลำดับถัดมาเมื่อพิจารณาถึงระดับกลุ่มเป้าหมายและกิจกรรมที่เกิดขึ้นก็ล้วนมุ่งไปที่กลุ่มเป้าหมาย 3 ระดับ ตั้งแต่ครัวเรือน กลุ่ม/องค์กร/เครือข่าย และชุมชน ที่เกี่ยวข้อง กับกระบวนการคิด ตัดสินใจ และดำเนินการอย่างชาญฉลาดด้วยความสมดุล และลงตัวในด้านต่างๆ อาทิ ด้านทุน ด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านการบริหารจัดการ ด้านทรัพยากร/สิ่งแวดล้อม และด้านสวัสดิการ เป็นต้น ฉะนั้น โดยรวมการที่ได้กำหนดแนวทางการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ภายใต้ยุทธศาสตร์หลัก 3 ด้าน คือ “ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และ ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จึงเป็นการถูกต้องและแยกจากกันไม่ได้ เพราะต่างก็มีความ

ทับซ้อนกันอยู่ทั้งในปรัชญาและแนวคิดพื้นฐาน กลุ่มเป้าหมาย และกระบวนการที่จะนำไปสู่กิจกรรมผลิตและผลลัพธ์ในระดับของกลุ่มเป้าหมายเดียวกัน ซึ่งได้แก่ บุคคล/ครัวเรือน/ กลุ่ม/องค์กร และเครือข่าย และชุมชน เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายสุดท้ายเดียวกัน ซึ่งก็คือ “ เศรษฐกิจฐานรากเข้มแข็ง”และ “ ชุมชนพึ่งตนเองได้ “ นั่นเอง

2.5 การจัดการธุรกิจ

การจัดการธุรกิจเป็นภาระหน้าที่ของผู้ประกอบการที่จะดำเนินงานที่เป็นหน้าที่ทางธุรกิจ เพื่อให้กิจการดำเนินไปด้วยความราบรื่นได้ผลกำไร และเจริญเติบโตต่อไป เพราะความหมายแล้ว ธุรกิจ หมายถึง การทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภค โดยผู้ประกอบการได้รับกำไรเป็นสิ่งตอบแทน กำไรจึงเป็นผลตอบแทนที่เกิดจากการทำธุรกิจ นอกจากกำไรแล้ว ขาดทุนก็อาจเป็นผลที่ผู้ประกอบการจะได้รับเช่นกันหากผู้ประกอบการดำเนินธุรกิจผิดพลาด ดังนั้น ธุรกิจจึงเป็นกิจกรรมของคนที่มีเหตุผล กล่าวคือกิจกรรมเชิงธุรกิจทุกกิจกรรมทำไปบนรากฐานของการแลกเปลี่ยนต่างตอบแทนที่พอสมประโยชน์แก่กันและกันนั่นคือ ผู้บริโภคจะได้รับสินค้า และ/หรือ บริการตอบแทนค่าใช้จ่ายที่เสียไป ส่วนผู้ประกอบการจะได้รับกำไรเป็นการตอบแทนกำไรในการทำธุรกิจจึงเป็นเสมือนคำ “ขอบคุณ” จากผู้บริโภคที่มอบให้แก่ผู้ประกอบการ แต่ให้มาในรูปของเงินกำไรจึงเป็นคำขอบคุณที่เปลี่ยนเป็นเงินนั่นเอง

หลักการจัดการธุรกิจตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการ มีหลักสำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) ทำกิจการธุรกิจ อย่างมีเหตุผล คือ ทำตามความถนัดและความชำนาญของตนเอง
- 2) ทำกิจการธุรกิจ อย่างพอประมาณ คือ ทำตามกำลังความสามารถของตนเอง ทำอย่างรู้เท่าทันและทำตามศักยภาพที่ตนมี ไม่ทำเกินความสามารถ
- 3) ทำกิจการธุรกิจอย่างสามารถ ค้ำกันตนเองได้ คือ ทำงานอย่างมีหลักประกัน ควบคุมงานได้ ควบคุมตนเองได้ ไม่โลภเกินไป ไม่เสี่ยงจนเกินความสามารถในการควบคุม

เงื่อนไข การทำงานหรือทำกิจการธุรกิจได้ผลดีจะต้องมีเงื่อนไขสำคัญภายในตัวผู้ประกอบการ 2 ประการคือ

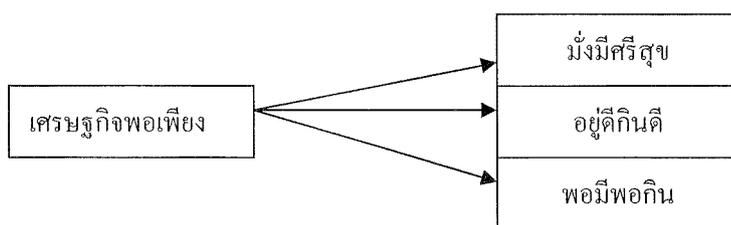
- 1) เป็นคนดี มีคุณธรรม ไม่เอาเปรียบลูกค้า ไม่เอาเปรียบพนักงาน แรงงาน ลูกจ้างหรือผู้ส่งสินค้า นั่นคือเป็นคนสุจริต เทียงธรรม
- 2) เป็นคนที่มี ความรอบรู้ ในกิจการสามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องด้วยความรู้จริง

แนวปฏิบัติ คือ วิธีการประกอบการกิจการธุรกิจโดยต้องปฏิบัติตามแนวทาง 9 ประการ คือ

- 1) ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ราคาถูก และมีประสิทธิภาพ
- 2) ประหยัด อดออม ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
- 3) จ้างคนทำงานเป็นหลักมากกว่าใช้เครื่องจักรหรือเครื่องมือราคาแพง
- 4) ขนาดกิจการต้องไม่เกินกำลังของผู้ประกอบการ นั่นคือมีขนาดพอเหมาะกับศักยภาพของตนเอง
- 5) ไม่โลภเกินไป จนควบคุมไม่ได้ไม่เน้นกำไรในระยะสั้น
- 6) ซื่อสัตย์ สุจริต เทียบตรง
- 7) กระจายความเสี่ยงโดยทำกิจกรรมหลายอย่างที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน
- 8) ไม่ก่อกวนสินจนเกินตัว ต้องสามารถใช้หนี้โดยปกติได้
- 9) ใช้วัตถุดิบรวมทั้งแรงงานในท้องถิ่น

ผลที่คาดหวัง จากหลักการตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวแล้ว มีความเชื่อว่า หากผู้ประกอบการได้ปฏิบัติตามหลักการ เงื่อนไข และแนวทางดังกล่าว จะทำให้เกิดผลดีแก่ตนเองและครอบครัวตามลำดับขั้น ดังนี้

1. สามารถเลี้ยงตนเองได้ในระดับ พอมีพอกิน
2. เมื่อกิจการขยายตัวขึ้นก็จะเจริญเติบโตไปสู่ระดับฐานะดี คือ อยู่ดีกินดี
3. จากอยู่ดีกินดีก็สามารถพัฒนาเจริญขึ้นไปสู่สภาวะ มั่งมีศรีสุข ต่อไป

ภาพที่ 9 : ลำดับขั้นของเศรษฐกิจพอเพียง

2.6 การประกอบการ

การประกอบการเป็นการทำงานอย่างเอาใจจริงเอาใจ หวังผลงานที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตของตนเอง ครอบครัว และผู้ร่วมงาน การประกอบการจะต้องทำด้วยความรู้จริง ตั้งใจจริง มุ่งมั่น ผูกพัน ทุ่มเท อุทิศ ความรู้ความสามารถของตนเพื่องานจริงๆ การประกอบการคืองานอาชีพของผู้ประกอบการ เช่น การทำธุรกิจ อุตสาหกรรม การทำการเกษตร การให้บริการ เป็นต้น (สูวกิจ ศรีปัดถา 2549 : 11)

การประกอบการในเชิงเศรษฐศาสตร์หมายความว่ากระบวนการที่จะนำเอาปัจจัยการผลิต (ที่ดิน แรงงาน ทุน) ชนิดต่างๆ มาแปรสภาพเป็นสินค้าและบริการให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

การประกอบการในเชิงธุรกิจ หมายถึง การดำเนินกิจกรรม โดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งร่วมกันในการผลิตหรือจำหน่ายสินค้า โดยมุ่งผลกำไรและมีความเสี่ยงต่อการขาดทุน

การประกอบการในเชิงระเบียบข้อบังคับด้านกฎหมายมักจะหมายถึงวิธีการจัดตั้งกิจการ หรือหน่วยธุรกิจ โดยอาศัยหลักเกณฑ์และข้อบังคับของกฎหมายเป็นแนวทางในการควบคุมการดำเนินกิจการ

การจัดการเชิงประกอบการ (Entrepreneurial Management)

การจัดการเชิงประกอบการเป็นการตั้งทรัพยากรทางปัญญา ทุน เทคโนโลยีเข้าด้วยกันเพื่อสร้างกิจการใหม่ และฟื้นฟูกิจการเดิม งานที่จะต้องทำ คือการนำเอาองค์ประกอบเหล่านี้ไปเพิ่มคุณค่า ซึ่งจะทำให้เกิดผลิตภัณฑ์สำหรับบริการที่ใหม่หรือดีกว่าเดิม การประกอบการ (Entrepreneurship) เริ่มจากการมีแนวคิดและแปลงแนวคิดไปสู่ความจริงผู้ประกอบการถือเป็นพลังแห่งการเปลี่ยนแปลง ความสร้างสรรค์และพลวัต พวกเขาเป็นพลังขับเคลื่อนในการทำสิ่งใหม่ๆ หรือ ทำสิ่งเดิมในวิธีการที่ดีขึ้น

การจัดการเชิงประกอบการเกี่ยวข้องกับแนวคิด ทิศทาง ความสัมพันธ์ ความคิด และวิธีการในการปฏิบัติใหม่ ซึ่งจุดเน้นอยู่ที่กลยุทธ์ในการสร้างความได้เปรียบในเชิงการแข่งขัน

การประกอบการถือเป็นปัจจัยเดียวที่มีความสำคัญยิ่งยวดในการกระตุ้นภาคเอกชน กระตุ้นสร้างงานและกระตุ้นการแข่งขันและความเติบโตทางเศรษฐกิจ Entrepreneurial Manager เรียนรู้ที่จะชื่นชมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงวิทยาศาสตร์และการเจริญขึ้นของเทคโนโลยีกับภาคการเงินและอุตสาหกรรม สิ่งนี้เป็นงานหลักของ Entrepreneurial Management การที่จะทำอย่างนั้นมีข้อควรพิจารณา ดังนี้

การเชื่อมโยงกับองค์กรและสถาบันต่าง ๆ

Entrepreneurial Management จะไขว่คว้าหาทางเชื่อมโยงกับองค์กรอื่น เพื่อความได้เปรียบในเชิงการแข่งขันและโอกาสทางการค้า เช่น การเชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษา หรือ ศูนย์วิจัยเพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าวิจัยเทคโนโลยีใหม่ ถือเป็นวิธีการในการติดตามการพัฒนาการใหม่ๆ ที่ต่อเนื่อง ในการนี้ถือเป็นผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างธุรกิจกับสถาบันนั้นๆ ธุรกิจจะสนับสนุนสถาบันและในทางกลับกันสถาบันจะสามารถตอบสนองความต้องการของธุรกิจได้ Entrepreneurial Management จะสำนึกและเข้าใจในการขยายความต้องการทางการค้าจะขึ้นอยู่กับ การเพิ่มความร่วมมือระหว่างธุรกิจและภาครัฐ ซึ่งให้เห็นว่ามีคนอยู่สามประเภท คือคนที่สร้างเทคโนโลยี คนที่สร้างตลาด และคนที่ใช้เทคโนโลยี ซึ่งการรวบรวมความพยายามของคนทั้งสามกลุ่มจะก่อให้เกิดการแปรทรพย์ากรด้านเทคโนโลยีกลายเป็นการค้าได้อย่างรวดเร็ว

การออกแบบองค์กรเชิงประกอบการ

กลยุทธ์สำคัญในการออกแบบองค์กร คือ การเริ่มตั้งแต่สร้างเป้าหมายทางธุรกิจที่อยู่บนพื้นฐานของศักยภาพเทคโนโลยีใหม่ และสร้างเป้าหมายทางเทคโนโลยีให้อยู่บนพื้นฐานของโอกาสทางธุรกิจ เป้าหมายทั้งสองตลาดและเทคโนโลยี เป็นเป้าหมายเคลื่อนที่ คนจากวัฒนธรรมที่ต่างกันต้องสามารถทำงานร่วมกัน ได้เพื่อบรรลุสูงสุด ทักษะที่สำคัญทั้งสามคือ Entrepreneurial Skills และ Managerial Skills และ Technological skills จะต้องถูกหล่อหลอมเข้าด้วยกัน ตั้งแต่เริ่มต้นที่จะทำให้เทคโนโลยีเป็นการค้า พวกนักวิทยาศาสตร์และวิศวกรซึ่งปกติจะภาคภูมิใจและหยิ่งในวิชาชีพตัวเอง ชอบทำงานเดี่ยว จะต้องถูกนำมาประสานอย่างใกล้ชิดกับผู้เชี่ยวชาญในสวนอื่นขององค์กร องค์กรจะประสบความสำเร็จได้นั้น พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นการสนับสนุนจากทีมงานที่ทำงานในหน้าที่ที่ต่างกัน เช่น การเงิน การตลาด กฎหมายและการผลิต จะต้องนำเข้ามาด้วยกัน เพื่อทำการประเมินและประสานตลาดใหม่กับเทคโนโลยีใหม่

วัฒนธรรมแห่งการประกอบการ (Entrepreneurial Culture)

เป็นปัจจัยที่สำคัญและก่อให้เกิดความสำเร็จของการจัดการเชิงประกอบการ คือการสร้างบรรยากาศแห่งการประกอบการ และปลูกฝังระบบคุณค่านวัตกรรมขึ้นภายในองค์กร นั่นคือ สิ่งที่ Bandler เรียกว่า “Innovation spirit” ใน 3M James Wooley ซึ่งให้เห็นว่า ข้อบัญญัติเบื้องต้น คือการไม่กล่าวหาคนที่ทำผิดจากความพยายามที่แท้จริงและการต้องดูแล “Innovators” นั่น คือวัฒนธรรมองค์กร 3M สร้างขึ้นจากพื้นฐานการมีนวัตกรรมที่ต่อเนื่องและผลิตภัณฑ์ใหม่เป็นการจัดการแบบ “Demanding, yet nurturing” 3M กระตุ้นให้คนสร้างนวัตกรรมและไม่ลงโทษเวลาโครงการ

ล้มเหลวและมีนโยบาย 3M's "Celebration of Successes" วัฒนธรรมองค์กรนั้นส่วนหนึ่งสะท้อนมาจากการเลือกคนเข้าสู่องค์กร

การประกอบการคือการทำงานอาชีพเพื่อให้เกิดความมั่นคงในชีวิตของแต่ละคน ดังนั้น ผู้ประกอบการที่จะประสบผลสำเร็จได้ดังกล่าวมาแล้วควรได้พิจารณาหลัก 10 ประการ อันเป็นแนวปฏิบัติตามรอยพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชคังนี้ (สุเมธ ตันติเวชกุล , 2549 : 30 – 36) ได้ให้แนวทางไว้ดังนี้

หลัก 10 ประการ ตามรอยพระยุคลบาท

1. ทำงานอย่างผู้รู้จริงมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ใช้ปัญญาความรู้ในการทำงาน
2. อดทนมุ่งมั่น ยึดธรรมะและความถูกต้อง
3. อ่อนน้อมถ่อมตน เรียบง่าย และประหยัด
4. มุ่งประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นหลัก
5. รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพความคิดที่แตกต่าง
6. มีความตั้งใจจริง และขยันหมั่นเพียร
7. มีความสุจริต และความกตัญญู
8. พึ่งตนเองและส่งเสริมคนดีและคนเก่ง
9. รักประชาชน
10. เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน

จากแนวคิดเหล่านี้ ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์มาเป็นหลักการและแนวทางในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยครั้งนี้ด้วย

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งจะนำเสนอในงานวิจัยนี้ประกอบด้วยผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง 3 ลักษณะ คือ

(1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โดยสรุปเฉพาะสาระสำคัญทางวิชาการ

(2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิธีการปฏิบัติที่นำไปสู่การพัฒนาตามแนวคิดและทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

(3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับการดำเนินการทางเศรษฐกิจในลักษณะต่างๆ

2.7.1 งานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

คณะกรรมการ กปร. ได้ทำการศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2540 ใช้เวลาในการศึกษา 2 ปี จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2542 ซึ่งได้สรุปสาระสำคัญของแนวคิดและทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริไว้เป็นหมวดหมู่ ดังต่อไปนี้ (สำนักงาน กปร. 2542)

ส่วนที่ 1 แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สรุปได้หลักการสำคัญว่าด้วยการพัฒนาโดยหลักการพัฒนาต้องยึดหลักการต่อไปนี้

- (1) ทำให้ง่าย (Simplicity)
- (2) ใช้สติปัญญา
- (3) ใช้วิธีการจัดการให้สอดคล้องกับธรรมชาติ
- (4) พัฒนาโดยการรู้จักสามัคคีร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน
- (5) บริการรวมจุดเดียวกัน (One stop service)
- (6) มุ่งการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainability)
- (7) มองผลความสำเร็จที่ความคุ้มค่ามากกว่า คຸ້ມทุน (ตั้งพระราชกระแสว่าขาดทุนคือกำไร)

ส่วนที่ 2 คณะกรรมการ กปร. ได้สรุปทฤษฎีต่างๆ ที่ได้นำไปสู่การปฏิบัติในสถานการณ์จริงมาแล้ว ดังต่อไปนี้

- (1) ทฤษฎี “แก่งคั้น”
- (2) ทฤษฎีการป้องกันและการเสื่อมโทรมและพังทลายของดิน โดยหญ้าแฝก
- (3) ทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาทรัพยากรแหล่งน้ำในบรรยากาศ “ฝนหลวง”
- (4) แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรแหล่งน้ำในบรรยากาศ “เครื่องดักหมอก”
- (5) ทฤษฎีการทำให้น้ำเสียเจือจาง “น้ำดีไล่น้ำเสีย”
- (6) หลักการบำบัดน้ำเสียโดยกรองน้ำด้วยผักตบชวา (Filtration) ตามแนวทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ “บึงมักกะสัน”
- (7) ทฤษฎีการกำจัดน้ำเสียโดยใช้กระบวนการทางชีววิทยาผสมผสานกับเครื่องกลเติมอากาศ แบบ “สระเติมอากาศชีวภาพบำบัด” (Biological Treatment Aerated Lagoon) ตามพระราชดำริ “บึงพระราม 9”
- (8) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียด้วยการผสมผสานระหว่างพืชกับระบบการเติมอากาศ (Constructed Wetland and Air Transfer Waste Treatment) ณ บริเวณหนองสนม – หนองหาน

(9) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียด้วยระบบบ่อบำบัดและวัชพืชบำบัด (Lagoon Treatment and Cross Filtration) ณ แหลมผักเป็ด

(10) ทฤษฎีบำบัดน้ำเสียด้วยวิธีการเติมอากาศ “กักหน้ำน้ำชั้พัฒนา”

(11) ทฤษฎีบำบัดน้ำเสียโดยกระบวนการทางฟิสิกส์เคมี (Physical Chemical Process) ด้วยการกระทำให้ตกตะกอน “สารเร่งตะกอน”

(12) ทฤษฎีการแก้ปัญหาหน้าท่วม ตามแนวพระราชดำริ ตามแนวทางการบริหารจัดการด้านน้ำท่วมล้น (Flood Management)

(13) ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ฟูป่าไม้อันเนื่องมาจากแนวพระราชดำริ

(14) ทฤษฎีใหม่ : การจัดการที่ดินเพื่อเกษตรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

(15) แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน “เส้นทางเกลือ” อันเนื่องมาจากพระราชดำริตามหลักสังคมวิทยาการแพทย์ (Medical Sociology)

(16) แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (Self Reliance)

แนวทางการปฏิบัติตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสรุปผลการวิจัยได้ว่าการพัฒนาต้องดำเนินการใช้วงจรการพัฒนาดำเนินไปตามครรลองธรรมชาติ คือ

1. สร้างความตระหนักแก่ประชาชนให้รับรู้ (Awareness)
2. สร้างความสนใจแก่ประชาชน (Interest)
3. ให้มีการประเมินผล (Evaluate)
4. ทำการทดลองให้เห็นจริง (Trial)
5. ขึ้นการยอมรับปฏิบัติ (Adoption)

จุดเน้นสำคัญในการวิจัยแนวพระราชดำรินั้น ไปที่การทำอะไรต้องยึดหลัก “ค่อยเป็นค่อยไป”

2.7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับวิธีปฏิบัติที่นำไปสู่การพัฒนาตามแนวพระราชดำริ

สถาบันราชภัฏได้ให้คณาจารย์ในสถาบันราชภัฏต่างๆ ร่วมกันศึกษาวิธีทรงงาน หรือวิธีปฏิบัติที่นำไปสู่การพัฒนา เมื่อปี พ.ศ. 2542 และจัดพิมพ์เมื่อปี 2544 (สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ 2544 : 79) สรุปผลการศึกษารายว่าวิธีการปฏิบัติสู่การพัฒนามีดังนี้

- (1) ศึกษาปัญหาและข้อมูลโดยถ่องแท้
- (2) ศึกษาวิธีการปฏิบัติด้วยพระองค์เอง
- (3) ปฏิบัติงานบนหลักวิชาการ
- (4) ทดลอง วิจัย เผยแพร่ ขยายผล และพัฒนา
- (5) ให้หลักธรรมชาติ และการปฏิบัติที่เรียบง่าย

- (6) ทรงงานอย่างต่อเนื่อง
- (7) ติดตามผลการปฏิบัติงานด้วยพระองค์เอง
- (8) ใช้พระอัจฉริยภาพทางภาษาในการทรงงาน
- (9) ใช้กุศโลบายโดยพระราชทานแนวพระราชดำริ
- (10) ใช้วิธีการให้ประชาชนมีส่วนร่วมและพึ่งพาตนเองได้
- (11) ทำการดำเนินงานที่ครบวงจร
- (12) สร้างแรงจูงใจในการทำงาน
- (13) เลือกสรรวิธีการที่เหมาะสม
- (14) ให้ความรู้ สร้างความมั่นใจและให้ตัวอย่างที่สัมฤทธิ์ผล

นอกจากนี้งานวิจัยของสำนักงานสภาพัฒนาการศึษา (2544 : 184) ยังได้สรุปกระบวนการบริหารงานเพื่อให้พระราชกรณียกิจที่พระองค์ดำเนินอยู่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีหลักปฏิบัติคือ

- (1) การวางแผนอย่างรอบคอบและรัดกุม
- (2) การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด
- (3) การใช้เทคโนโลยีที่จำเป็นและเหมาะสมกับสถานการณ์
- (4) การมอบหมายงานที่นำไปสู่การร่วมมือกันอย่างดีทั้งภาคราชการ ภาคเอกชน และประชาชน
- (5) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎร ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการและข้าราชการ
- (6) การใช้หลักประสานปฏิบัติงาน บูรณาการหลักวิชาการงานบุคคลเพื่อสาธิตรูปแบบและดำเนินเป็นกิจกรรมที่เหมาะสม
- (7) การริเริ่มองค์กรเพื่อประสานให้การศึกษา อาชีพเพื่อการพัฒนาและแก้ปัญหาทางสังคม
- (8) การส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนระหว่างองค์กรหลัก คือ บ้าน วัด โรงเรียน
- (9) การติดตามผลและประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

2.7.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

งานวิจัยที่ศึกษาวิธีการและแนวทางการประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับกิจการทางเศรษฐกิจในลักษณะต่างๆ ที่เด่นชัด คือ งานวิจัยของอภิชัย พันธเสน และคณะ (2546) โดยได้ศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม งานวิจัยนี้ต้องการจะชี้ให้เห็นว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสามารถประยุกต์ใช้ได้กับเศรษฐกิจทุกสาขา แต่เฉพาะฉบับนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์เศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม เพราะไว้ในสาขานอกภาคเกษตรกรรมนั้น ยังมีตัวอย่างการใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงยังไม่มียกมา และยังไม่ชัดเจนนัก

จากการศึกษาวิจัยการประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม พบว่า หลักการที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการธุรกิจมีอยู่ 9 ประการ คือ

- (1) ใช้เทคโนโลยีที่ถูกหลักวิชาการแต่มีราคาถูก
- (2) ใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด
- (3) เน้นการทำงานเป็นหลักโดยไม่นำเทคโนโลยีมาทดแทน
- (4) มีขนาดการผลิตที่สอดคล้องกับความสามารถในการบริหารจัดการ
- (5) ไม่โลภมากจนเกินไป และไม่เน้นกำไรในระยะสั้นเป็นหลัก
- (6) ซื่อสัตย์ สุจริตในการประกอบการไม่เอาเปรียบผู้บริโภค และไม่เอาเปรียบแรงงานหรือลูกค้าตลอดจนไม่เอาเปรียบผู้จำหน่ายวัตถุดิบ
- (7) เน้นการกระจายความเสี่ยงจากการมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและ/หรือ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ได้
- (8) เน้นการบริหารความเสี่ยงต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ก่อหนี้เงินเกินความสามารถในการบริหารจัดการ
- (9) เน้นการใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่น และตอบสนองตลาดในท้องถิ่น ภูมิภาค ตลาดในประเทศ และตลาดต่างประเทศตามลำดับ เป็นหลัก

ผลการค้นพบอีกประการหนึ่งของการวิจัย ของอภิชัย พันธเสน และคณะ (2546 : (8) – (9)) คือพบว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ได้ครอบคลุมหลักการของบรรษัทภิบาล (Good Corporate Governance) ที่เน้นในเรื่องความเป็นธรรมของการมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียทุกฝ่าย (equality) ความโปร่งใสในการบริหารจัดการ (transparency) และความรับผิดชอบอย่างมีคุณธรรม (accountability) แต่เศรษฐกิจพอเพียงนั้นก้าวไปไกลกว่าที่เน้นการบริหารจัดการอย่างประหยัด และมีประสิทธิภาพ

สูงสุด และเน้นความไม่โลภพร้อมกันด้วย เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของอุตสาหกรรมและของประเทศ โดยส่วนรวม ดังนั้นในกรณีของประเทศไทยจึงควรเน้นการดำเนินธุรกิจในแนวเศรษฐกิจพอเพียง แทนที่จะตามแนวคิด บรรษัทภิบาล ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีรากฐานจากอารยธรรมตะวันตก เพราะหลักบรรษัทภิบาลทั้งหมดอยู่ในหลักเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว

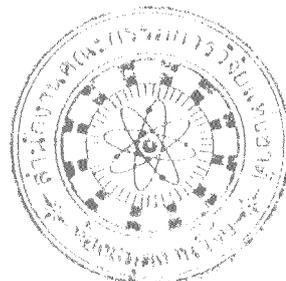
จากแนวปฏิบัติทั้ง 9 ประการที่ค้นพบในงานวิจัยของ อภิชัย พันธเสนและคณะ ดังกล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยเองได้นำเอาแนวทางเหล่านั้นมาเป็นหลักการจัดการธุรกิจที่จะนำไปประยุกต์ใช้กับการประกอบการวิสาหกิจชุมชน และธุรกิจชุมชนในการวิจัยครั้งนี้ โดยถือเป็นตัวแปรตามด้านแนวปฏิบัติงานตามหลักการจัดการธุรกิจเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย

สำหรับข้อค้นพบที่เป็นปัญหาและแนวปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาในการดำเนินกิจการธุรกิจในการวิจัยของอภิชัย พันธเสน และคณะ 2546 : 261 – 264 มีสาระสำคัญที่น่าสนใจดังนี้

ปัญหาของอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมคือผลผลิตแข่งขันกับประเทศที่ก้าวหน้ากว่าได้ลำบาก จะต้องทุ่มเททรัพยากรเข้าไปแก้ไขปัญหาทุกด้าน เช่น ด้านทุน ด้านตลาด เทคโนโลยี และการจัดการ ปัญหาสำคัญที่อุตสาหกรรมมีอยู่ก็คือปัญหาการก่อหนี้ที่ไม่สามารถชำระคืนได้จากตัวอย่างของผู้มาขอคำแนะนำจากศูนย์ให้คำปรึกษาทางการเงินสำหรับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และประชาชน (ศงป.) พบว่าส่วนใหญ่ของธุรกิจที่มีปัญหาหนี้เนื่องมาจากการนำเอาเงินทุนระยะสั้นอันได้แก่สินเชื่อที่ได้จากวงขอเบิกเกินบัญชีจากธนาคารที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงไปใช้ในกิจการที่ไม่ถูกต้องเช่น ใช้ไปลงทุนซื้อที่ดิน อสังหาริมทรัพย์ หรือ ไปขายที่อยู่อาศัยซึ่งมีผลทำให้ผู้ประกอบการประสบปัญหาสภาพคล่อง นั่นคือปัญหาต่างๆ เกิดจากการปฏิบัติที่ขัดต่อหลักการเศรษฐกิจพอเพียงในข้อที่ว่า

- “มีขนาดการผลิตสอดคล้องกับความสามารถในการบริหารจัดการ”
- “ไม่โลภจนเกินไป และไม่เน้นกำไรในระยะสั้นเป็นหลัก”
- เน้นการบริหารความเสี่ยงต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ก่อหนี้สินจนเกิดความสามารถในการบริหารจัดการ

ในทางตรงกันข้าม อุตสาหกรรมที่สามารถผ่านวิกฤตทางเศรษฐกิจมาได้ (จากการสำรวจวิจัย) พบว่ามีจุดเน้นตรงกันในสามประเด็นคือ

- (1) ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมราคาไม่แพงแต่ถูกหลักวิชาการ
- (2) ใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด
- (3) มีขนาดการผลิตที่สอดคล้องกับความสามารถในการบริหารจัดการ และเน้นความเสถียรต่ำโดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ก่อหนี้เงินเกินความสามารถในการบริหารจัดการ

สุวิทย์ เมษินทรีย์ (2549) ได้เสนอผลการวิจัยโดยสรุปว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์ การเชื่อมโยงโลกาภิวัตน์กับชุมชนภิวัตน์ในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน วันที่ 31 พฤษภาคม 2549 1 มิถุนายน 2549 และ 2 มิถุนายน 2549 รวม 3 ตอน มีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้ (สุวิทย์ เมษินทรีย์ 2549 : มติชน หน้า 207)

การจะอยู่อย่างมีความสุขอย่างเต็มความภาคภูมิใจในกระแสโลกาภิวัตน์ได้นั้น ไม่ได้หมายความว่าประเทศนั้นจะต้องเป็นทุนนิยมอย่างสุดโต่ง แต่ภายใต้ระบบทุนนิยมในกระแสโลกาภิวัตน์เราต้องสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับภาคเอกชนซึ่งอาศัยอยู่ในชนบทถึง 90 % ให้มีความเข้มแข็งสมานฉันท์ จัดความยากจนและความด้อยโอกาสให้หมดไป คุณภาพระหว่างความสมานฉันท์ในสังคมกับความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศในโลกเป็นสิ่งสำคัญมาก

ประเทศไทยต้องทบทวนหาคุณภาพใหม่ที่เน้นคุณภาพเชิงพลวัตในการสร้างสมดุลระหว่างโลกาภิวัตน์กับชุมชนภิวัตน์เศรษฐกิจพอเพียงน่าจะเป็นหลักยึดก่อนจะลงมือทำกิจการอะไรก็ตาม หลักเศรษฐกิจพอเพียงมี 3 ประการ คือ 1) มีภูมิคุ้มกันดี 2) มีการประมาณตน 3) ใช้องค์ความรู้ใช้สติและปัญญา หลักการนี้นำไปใช้ในการสร้างพลัง 4 พลังขับเคลื่อนสังคมได้คือ 1) พลังความเข้มแข็งของชุมชน 2) พลังความสามัคคีในการแข่งขัน 3) พลังสมานฉันท์ 5) พลังโลกาภิวัตน์

สิ่งที่รัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐต้องทำคือ สร้างสิ่งคุ้มภัย (Safeguard) ให้ชุมชน โดยควรใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติให้เปลี่ยนชุมชนจาก Suffer เป็น Survive คือขยับจากการเป็นผู้ถูกข่มขู่ ไปสู่ความเป็นผู้อยู่รอดให้ได้

ในมิติของการพัฒนานั้น จุดเน้นสำคัญคือต้องมองไปที่ความสมดุล คือทั้งพัฒนาเศรษฐกิจในสังคมและการพัฒนาทุนทางสังคม และทุนมนุษย์ควบคู่กันไปด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสไว้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงคือองค์ความรู้ ความรอบคอบ ความรู้เท่าทันทุกอย่างต้องฝึกไว้ในตัวของปัจเจกบุคคล หรือทุนมนุษย์เสียก่อน นั่นคือเราต้องไม่ลืมการพัฒนาทุนมนุษย์ให้เข้มแข็ง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในระดับชุมชนได้คือต้องทำให้ชุมชนเกิดพลังอำนาจ (Empower) ให้ชุมชนสามารถยืนอยู่บนขาของตนเองได้หลังจากพึ่งพา

ตนเองได้แล้วจึงขยายไปสู่ระดับครัวเรือน ไปสู่ระดับหมู่บ้าน แล้วจึงพัฒนาเครือข่ายรวมกลุ่มกัน เป็นพลังใหญ่ขึ้นไป

ในอีกด้านหนึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาใช้กับภาคเอกชน ตั้งแต่ เรื่องการให้สามารถยืนด้วยขาตนเองได้ไม่กู่หนีล้มล้มจนเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ทำให้กิจการต่างๆ สามารถผนึกกำลังกันตั้งแต่แหล่งส่งวัตถุดิบ (ต้นน้ำ) ไปจนถึงผู้ขายผลิตภัณฑ์ (ปลายน้ำ) จนเป็น เครือข่ายของกันและกัน

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของความรู้ความสามารถ 4 ตัวที่สำคัญ คือ

- (1) รู้ทันกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก
- (2) รู้กาล เวลา ทำกิจการให้เหมาะสมกับเวลา
- (3) รู้งาน คือ รู้ว่าจะต้องทำงานใดกับชุมชนใด
- (4) รู้คน คือ รู้จักพัฒนาคน และใช้คนให้เกิดประสิทธิภาพ

เพราะฉะนั้นการยึดหลักการส่งเสริมความเจริญแบบค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง ประหยัด ป้องกันความผิดพลาด ถือว่าเป็นหลักคิดที่ดีมาก

การพัฒนาขั้นที่ 2 ต้องพัฒนาให้ชุมชนสามารถเชื่อมโยงกับโลกได้ให้ชุมชนอยู่บน ขาของตน ได้ และมีความเป็นประชาธิปไตย เพราะชุมชนมี 3P อยู่แล้ว คือ People, Place และ Product การที่ประชาชนในชุมชนสามารถผลิตสินค้าได้โดยปัญญาของเขาเป็นการรักษาวัฒนธรรม ของเขาให้เกิดการพัฒนาด้วย นั่นคือการ Preservation of Culture ควบคู่กับ Cultural Commercialization "ไปด้วย หมายถึงการรักษาวัฒนธรรมคู่ไปกับการขายสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมของคนไปพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงของโลกด้วย

ตัวอย่างการพัฒนาดังกล่าวมาแล้ว คือ โครงการหลวงซึ่งพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวทรงทำเป็นตัวอย่างมาแล้ว ดังนั้นเราควรจะพัฒนาประเทศไทยไปด้วยหลักเศรษฐกิจ พอเพียง คือให้คนไทยรู้ทัน รู้กาล รู้งาน รู้คน อันจะขับเคลื่อนให้ชุมชนเข้มแข็งและเป็นอยู่อย่างมี ศักดิ์ศรีอย่างยั่งยืนในเวทีโลกได้ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 :124 – 125) ได้สรุปบทวิเคราะห์ หลักการประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง โดยเสนอแนวทางกำหนดนโยบายของ ประเทศไว้ดังนี้

ตัวอย่างการกำหนดนโยบายการเงินการคลัง ได้แก่

- ความพอดี เช่น กำหนดเป้าหมายปริมาณเงินต้องไม่มากเกินไป จนเป็น ผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและไม่น้อยเกินไปจนทำให้เศรษฐกิจซบเซา
- ความมีเหตุผลและความคล่องตัว ต้องสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับ สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมีเหตุผลและคล่องตัว

- รมัดระวังการเปลี่ยนแนวนโยบายการเงินการคลัง ต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยประเมินสถานการณ์อย่างรอบคอบ
- การป้องกันปัญหาก่อนที่จะรุนแรงขึ้น ต้องพิจารณาถึงปัญหาในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต
- การจัดการดอกเบี้ยหรือการจัดการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ ควรอยู่บนพื้นฐานของควมมีเหตุผล ความพอดีไม่สูง ไม่ต่ำจนเกินไป

ตัวอย่างนโยบายการพัฒนาระบบการศึกษาไทย

บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง ควรมุ่งไปสู่การทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อทำให้เกิดสติปัญญาความรอบรู้ และศีลธรรมอันจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ อย่างเข้มแข็งและพอเพียง

เนื่องจากกระแสของโลกาภิวัตน์ได้ก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจใหม่และสังคมใหม่ที่เน้นเรื่องความรู้กันมาก จึงต้องสร้างระบบการศึกษาให้กับคนทุกคน ตั้งแต่เกิดจนตาย ต้องคำนึงถึงคุณภาพและมาตรฐาน โลกข้างหน้าเป็นโลกของการเปลี่ยนแปลง ต้องสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง การที่ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาถือเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการจัดการความยากจน ต้องกำหนดความสำคัญของการศึกษาให้เป็นหัวใจของการพัฒนาในทุกด้านทั้งด้านการเมือง ด้านการเกษตร ฯลฯ